

ҚАБАРТЫ-МАЛҚАР АССР-НИ ЖАРЫҚЫЛАУ
МИНИСТЕРСТВОСУ

САБИЙЛЕГЕ
ОКЪУЙБУЗ

Нальчик - 1988

Къабарты-Малкъар АССР-ни Жарыкълау
министерствоу

САБИЙЛЕГЕ

ОКЪУНБУЗ

ШАХАР САБИИ САДЛАНЫ ТАМАТА
КЪАУУМЛАРЫНА ОКЪУРГЪА КИТАП

Воспитателге сынау пособие

А.Х. Будаев жарашдыргъанды

Къабарты-Малкъар АССР-ни
Жарыкълау министерствоу
къабыл этгенди

Нальчик 1988

БК 81.2 Утверждено Министерством просвещения
Балк Кабардино-Балкарской АССР
4С(Балк) (075)

Б у д а е в А. К.

Ч и т а е м д е т я м. Книга для чтения в старшей группе городских детских садов КБ АССР. Пробное пособие для воспитания. На балкарском языке.

Нальчик 1988 - 70 с. Тираж 100 экз. Цена 10 к.

В книге даются литературные тексты для рассказывания и чтения, тексты для заучивания наизусть. В ней представлены произведения фольклора, балкарской классики, современной балкарской детской литературы.

© Министерство просвещения Кабардино-Балкарской АССР.
Нальчик, пр. Ленина, Дом Советов.

- 3 -

САБИЙЛЕТЕ ХАПАРЛАРГА

Къ а й с ы у л л у д у ?

(Малкъар халкъ жомакъ)

Эртте, эртте, бек эртте малкъар тауланн этеклеринде тамашалыкъ бир бугъа жашагъанды. Мазаллылыкъ бла анга тенглыкъ этген жан иеси болмагъанды. Кёзлери арба чарх тенгли, кирпичлери бирер къарн болгъандыла. Тар къолгъа кирсе, мыйкъулери эки жаннына тийип, къаяланн оя болгъанды. Жюксе уа, уллу терекле аякъ тубюнде ханслага асылгенидме. Къуиругъун силкиндирген заманда терекге жетсе, тамыры бла къобарып ала эди. Ол тёбеде жатса ауурлугъу бла батдырып, чунгур этип къойгъанды.

Хапарлада жригенине кёре, аны атасы, анасы да болмагъанды. Къайдан келгенин да ким билмейди. Иесиз, кеси аллына жюригенди. Ол кёп жюригенди, жюксе уа, аякълары жерни къатысына дери батхандыла. Ол тюзде жатып тургъанлай, таугъа узалып чыран бузланы жалагъанды. Уллу баргъан сууну суусап болуп ичсе, тауусуп, туп ташларын ачханды. Ол бугъаны аты "Желмауу" эди.

"Ёлмесент да къартдамы болмазса" дегенча, би ёллек жыз жыланы жашай келип, бугъа къартайгъанды. Къарнулу, къарнусуз да, къарт, жаш да кесине бойсунган, хар затдан да кичлю ёлкм, ол бугъагъа да келеди. "Желмаууз" бугъа не деменнгили болгъан эсе да, ёлкмю хорлайлмай, тау этегинде ёлуп сойланады.

"Ёлген - саугъа азыкъ" дегенча, бугъаны мыйлагъна къанатлыла, жануарла да басынадыла. Кёп юрешип, терисин жыртадыла, этин ачадыла, чегилерин чачадыла. Къанатн, жалын болгъан къалмай жыймын,

мыллыкны кѣп заманни ашадыла.

Бир кюн а, бир да болмагъанч, бир минимини кыш къанатлары бла кюннѣ жарыгъын ауана этип, мыллыкка жетди. Жумулуп барып, бутъаны жауурун къалагъын тырнакълары бла кѣтѣрип, хауатъа кѣтѣрип. Уча, кете барып, узакъда бутакълары оки кыу теркни кѣрди. Шууулдап жетип, ол эки терекни бирино кыюу.

Сакъ жауун кѣз ачдырмай къяди. Къуш жутланын жауурунну жыртады. Терек да бир-бирде аз-маз кымылдайды. Терекни не кюннѣ кымылдагъанындан къушну хапары жокъду. Ол жерде терек, чыбыкъ да болмагъанды, къуш да терекке къонмагъанды.

Ол жерде бир къойчу болгъанды, аны къойларинда бир теке болгъанды, жауун жаугъанда, сюркучю кеси да, къойлары да ол текени къарын тюбюне жыйылгъандыла. Сюркучю жукълай, теш кѣре, къойла да жатып, шынр эте, жукълай, текени да кѣзлери кысыла, шынр эте, мойкълери кымылдай, тѣрт аягъыны юсюне селлип къалкъыйды. Къуш аны мойкълерне къонгъанын сезмейди.

Бир заманда сюркучю жукъудан уянды, жауун тохтадымы деп, текени тюбюнден чыгып къарайды. Ол заманда къуш аны кѣрѣп учады. Къуш учханда, жауурун къалакъ къушну аузундан ычхынып, сюркучю ѳрге къарагъанлай, аны кѣзюне тикди. Сюркучю кир тикген сунуп, кѣзю ууду. Болса да кѣзю жийай, интирге юйге келди, не болгъанын билмейди. Энде адамла къойчуну кѣз чунгуруна кирип, жауурун къалакъны кюрекке бла къазып чыгъарадыла. Битеу элѣи кючю бла жауурунну элтип, элѣи кыймырында ѳзенге саладыла.

Кѣп жюз жылла озадыла, жауурунну юсюне жер къозлайды. Жерни юсюне кыртиш ѳседи. Ол тюз ѳзенде кыртишны юсюне эл салынады.

Кюнлени бир кюнѳнде бир тюлкю айлана келип, жауурун къалакъны кыймыр жерден ѳрге чыгып тургъанын кѣреди. Жатып, жауурунну кыймырындан къабып тартады. Тюлкю жауурунну кымылдатып, юсюнде жашагъан элѣи бир жанына бурады. Элѣи адамлары къууугъун эип, тюзге чыгъадыла. Тюлкю аланы кѣрѣп къацады. Адамла жетип, тюлкюню ѳлтѳредиле. Тюлкюню ѳрге айланган жанындан терисин сип аладыла, бир жанындан бир жанына аудуралмайдыла. Тюлкю терини жартысы битеу элѣи эр кишилерине ѳркѣе чыгъады.

Ол элде бир къатын эртденликде отун тамызыкла жия, элѣи кыймырына чыгъады. Айлана барып, ол тюлкю мыллыкка тюбейди. Уртукъ сабы бла тюлкюню бир жанындан бир жанын аудуруп, терисин алгъанды, тюлкю терини къалгъан жартысы аны жашына ѳрк чыкыма-

гъанды.

Быладан къайсы къаруулуду эм къайсы уллуду? Аны билген бла ѳчеширге хазирма.

У л а к ѣ ч н к ѣ л а б л а Б ѳ р ю

(Орус халкъ жомакъ)

Эртде-эртде бир эчки жашагъанды. Аны гитче улакъчыкълары болгъанды. Эчки агъачда кеслерине бир ариу юйчюк ишлетенди.

Улакъчыкъла юйде турадыла. Аналары уа базаргъа жорюйдю. Ол кете туруп, сабийлерине:

- Юйде олтургъанлай туругъуз. Эшиклени ачмагъыз, ачсагъыз а ѳрѳю ашап кетерикди, - дейди.

Эчки базардан юйюне къайтады, жютю мойкълери бла эшиклени къагып, былай айтып жырлайды:

Балачыкъла, балачыкъла,
Ачыгъыз эшиклени,
Сизни анагъыз келгенди,
Сизге сют келтиргенди.

Аналары былай айтып жырласа, улакъчыкъла эшикни ачып тургъандыла...

Бир жолда уа эчкини сѳзлерин ѳрѳю эшитгенди. Эчки айлана кетгенди. Бѳрѳю уа эшиклени да къагып, кесини базыкъ ауазы бла жырлап башлагъанды:

Балачыкъла, балачыкъла,
Ачыгъыз эшиклени,
Сизни анагъыз келгенди,
Сизге сют келтиргенди.

Улакъчыкъла уа: - Биз ачарыкъ тыйылбюз. Сен би и анабыз тыйылсе. Сен ѳрѳюсе. Бизни анабыз ариу жырлайды, сен а жырлай билмейсе, - дегендиле.

Эшиклени къагъа-къагъа безип, ѳрѳю агъачха берип кетгенди.

А. Толстой жарашдыргъанды. Малкъар
тилге Ортабаев Т. кѣчиргенди.

Ж а л г ѣ а н н ѳ т е р

(Малкъар халкъ жомакъ)

Атны аягъан адетди. Анга кѣре, бир адамни жангыз бир ала-

шасы болгъанды да, ол аны түрт шигъын хир панада нал салып тургъанды.

Бир жолди алаша узакъ жерден юго кычылаңды. Кычып келе, бир бир улду сыртны тюркден ёрге айланганды. Ол да сыртдан, бир ач бёрю чартлап аллына чыгъады да, жолун кобш тохтайды.

- Аха, алаша, кыйры ашыгып бараса? - деп соргъанды.

Алаша кыулакъларын да чюелтип:

- Юйге барама, - деди.

- Да мен перик туюлма.

- Да иймей не этериксе?

- Ашарыкыма.

- Ой хариш сен а, жангылып тура кёреме. Ашап мени немми ашарыкыса? Кыотур терим сюеклериме жабылып турады. Кел, анадан эсе, нёгерле болайык, табылгъан ырыкын кёркөбүз, - деди.

Экиси да жорта барып, бир туюкго тиедиле. Бёрю жетип, туюкно юконе кыйырылды.

- Аха, бёрю, бу нёгди, не этесе?

- Да не этеме, ашарыкыма.

- Ой сен а, хариш, акылданым шашканса? Мени немми ашарыкыса? Кыуругъума кырай эсенг, аны ичи сюек, тышы туюк. Кыой андан эсе куюбүз да нёгер болайык, бир затыгынгъа жарарма, - деп тиледи туюк. Бёрю анга да угъай демеди.

Энди куюю да кете барып, дорбунга жетдиле. Ач, кырысуз да болуп, ол кече дорбунда кыалдыла. Эртден благъа терен кыар жаууп чыкды.

Кыара палах, энди барамта болуп, ары-бери чыгъалмай кыалдыла. Барыргъа кыар кыоймайды, ашаргъа ашларн жокъду, ачлык, суусап-лык кыоханды.

Алаша, дорбундан чыгып, чёп башларн чёплей, суу ичерге жайылды. Ол кезиучюкде бёрю туюкго:

- Туюк, энди биз куюбүз да ачдан ёлебиз. Кел андан эсе, алашаны ашайык, бир да болмаса да экибиз сау кыалырбиз, - деди.

Туюк:

- Да, биз куюбүз да нёгербиз. Бир сылтау тапмай, аны кыалай ашайык? - деп сорду.

Бёрю:

- Да, не тюрлю болса да, сен сылтау таг, - деп жутланган халда тиледи.

Туюк:

- Да, ахшы, алай эсе, сен кесинге жюз жыл болгъанды, де! Алаша аллай бир айталлык туюкдо, мен а айтырмы кесим билеме. Эм кичини ашарбиз, - деди.

Алаша бир заманда суу да тапмай, мудах кыайтып келди. Энди туюк сёз кыозгъап:

- Аланла, бизден кыайсыбиз тамата болур? - деп экисине да сорду.

Бёрю секирип туруп: - Манга жюз жыл болгъанды, - деди.

Ол алай айтханлай, туюк кычырык эип жияды.

- Аха, туюк, не болду, нек жияйса?!

- Да не этейим? Жюз жыл мындан алгъа бир балачыгым ёлген эди да, аны юкюн жияйма, - деди туюк.

- Ахшы, ол да алай болсун. Алаша, санга уа ненча жыл болгъанды? - деп сордула.

- Да, мен окъумагъанма, билмейме, алай а туугъач кынкы анам налгъа жазып аягъыма салгъан эди. Мен тарих окъуй билмейме. Кыарагъыз, туугъан кынкы налымда кёркөбүз, - деди.

Туюк, мен да окъумагъанма, тарихни билмейме деп, унамады. Ол заманда бёрю, мен билеме деп, алашаны арт аягъына кырай тебире-генлей, алаша керилип бёрюн башына урады да, кёзлерин чартлатады, аузундан кыан келеди, башы да жарылып жыгылады.

Ол заманда хыйлачы туюк: - "Эй мени медирсеге окъургъа бер - меген анама жаным кыурман болсун", - деп кыууанады. Аны бла туюк агъачха, алаша да юйоне кетедиле.

ОКЪУРГЪА

В л а д и м и р И л ь и ч Л е н и н

Юй ичинде кыабиргъада портрет тагъылды.

Вася атасына: "Атам, манга аны юкюнден айтчы", - деди.

- Сен аны ким болгъанын билемисе?

- Билеме, ол Ленинди.

- Хоу, ол Владимир Ильич Ленинди. Бизни сыйгенибиз, ахлубуз, бизни бачамабызды.

Алай эсе, тингыла. Мен жаш эдим. Ол заманда бизни - ишчилени, кашауубуз аман болгъанды. Иш кынын эди. Биз эртденликден кече ортасына дери ишлесек да, ачдан ёле жашагъанбыз. Биз, заводда

ишлегенле, көп эдик. Заводну исон Данилов болганди. Ол кеси иш-
лемегенди. Беллин бюкмегенди, жашагъан а - ол кылай бай жа-
шай эди!

Ол кьадар затны ол кьайдан да тапханди? Биз шга ишлей эдик.
Ол бизге ишибиз ючюн аз хакъ берип, тюзюн айтоакъ, ол
бизни талагъан этгенди. Бизни кыйынбиз бла байлыкъгъанды. Аны
- заводу, ахчасы, машиналары, бизни у-а - кьолларыбыздан сора
жугъубуз да жокъ. Ма аны себепли, бизге ишге жорюрге тикшгенди.
Ол хал кзуру Даниловну заводунда болуп кьалмагъанды. Ол хал
заводланы, фабрикаланы барында да болгъанды.

Эллилени жашаулары да осал эди. Аланы жерлери аз, байланы
уа көп болгъанды. Эллиле байлагъа ишлегендиле. Байла бай, элли-
ле уа жарлы жашагъандыла.

Байла бла бийле бир ниетли болгъандыла. Ала бла бирге бек
баш, бек бай жер кеси падчах болгъанды. Ол барына да ие болгъан-
ды. Ол жалан да жер иелеге бла капиталистмеге ахшы болгъан адет-
ле бла кылыкъла чыгаргъанды. Ишчилени бла эллилени уа ол адет-
ле жашаулары кыйнагъандыла. Владимир Ильич Ленин ишчилени не-
гери, тенги болгъанды. Ол битеу адетлени, кыйынлыкъланы барын
да турлендирирге кюрешгенди. Лениң битеу ишлегенле бары да ах-
шы жашап башлар ючюн кюрешгенди. Ленин ишчиле ючюн кимле сөеле
өселе да, аланы бир бирге жийишдырып башлады. Ала көпцен көп
болуп башладыла. Ишчилени партиясы, коммунистлени партиясы бю-
ткн да кючю болуп тебреди. Кюрешиусюзжукъ табылмаслыктын пар-
тия кюрдю. Аны битеу кыралланы ишчилери ангылап башладыла.

Ишчиле Ленинни сөе эдиле. Жер иелери бла капиталистле уа
аны кюрюп болмагъандыла. Падчахны полициясы аны бир-неча кере
тутханды, тюрмеде олтуртханды, узакъ Сибирге жибергенди. Аны
ёмюрге да тюрмеде кьояргъа умут этгендиле. Ленин, тыш кыралла-
гъа кетип, ишчилеге не керекли болгъанын узакъдан жазып тур-
гъанды. Артда уа, келип, биягыча, битеу кюреште оноу этгенди.

1917 жылда февралда ишчиле солдатла бла бирге (ол заманда
уруш бара болгъанды) падчахны кыстадыла, сора 1917 жылда 7 но-
ябрда жер иелери бла капиталистлени кыстадыла. Аладан жерни
сыйырдыла. Андан сора заводланы, фабриклени сыйырып, кеслерини
адетлерин, кылыкъларын салып башладыла. Не падчах, не жер ие-
лери бла капиталистле угъай, ишчиле бла эллиле Советледе, кес-

лери оноу этип башладыла.

Ол алагъа жангы иш эди. Ленин бла аны партиясы, ишчилени ол
кыйын жол бла элтип, алагъа жангы жашау кзуаргъа болушханды-
ла. Лениннге көп ишлерге тикшгенди. Аны кьайгысын көп болгъанды.
Саулугъу аман болду да 1924 жылда Владимир Ильич ёлду.

Ленин ёлгенде, биз бек бушуу этдик, алай ол айтхан затланы
биз бир заманда да унутмабыз. Биз хар не затны да ол айтханча
этерге кюремиз. Ишни да, жашауну да жангыча кзурайбыз.

Н. Крупская.

Л е н и н

Айтама, тынгылагъыз сиз,
Бирлик ишде товарище,
Ленин кылай жюретгенин
Эркинлик ючюн ишле.

Сабийликден окъуй кетди,
Аны бийигине кетди,
Дуниядан падчахлыктын
Тайдырыргъа мурат этди.

Башлады андан аямай,
Къара халкыгъа хапар берип,
Аны ючюн көп кыйналды,
Тутмакъ да, сибир да кюрюп.

Андан да кутулуп кетди,
Барып кюрдю кыралланы,
Изеп, табып, жийин этди,
Жигит, батыр уланланы.

Жашырынлыкда көп ишлеп,
Турду кьадар заманланы,
Бийликден чыгарыргъа
Байла бла Романланы.

Ишчи, элли бир болдула,
Кьолгъа сауутну алдыла,
Ленинни нанидан барып,
Падчахлыктын аудурдула.

Ленин эди ишни кырагъан,
Залимликге ёртен салгъан,
Эскиликни отха ташан,
Жангылыкны чархын бургъан.

Надчахлыкны кир кыласын
Кёп кюреши да чачды ол,
Жарлы халкыгъа эркинликни
Элигин кенге ачды ол.

Ленинди - тюзлюкню жолу,
Жокъду адам андан уллу,
Аны жолу . . . бла барыр
Ёмюрледе адам улу.

Ёлдо Ленин - бачамабыз,
Бачаманы унутмабыз.
Жарлы, жалчы, тынгылагъыз,
Кызим айтханын анылагъыз:

Душманлагъа алдатмагъыз,
Бай, бий кындан бармагъыз,
Бош керексиз кыйналмагъыз -
Ауар ташха тынмагъыз.

Оюлмазлыкъ кыя - Ленинд,
Адам игиси - ленинчид,
Ленин - батмазлыкъ кыюбюзд,
Партиясы - чигинжибизд.

К. Мечиев.

К ю з а р т ы

(Кыж)

Жай быгече, бизни кыюп,
Таула артына аутганды,
Кырау кыакъганд хырлагъа,
Терек бахча саргъалганды.

Жангы биченни ийисин
Жай алганды да кетгенди,

Гюлю нартых татыуун да
Ол биргесине элтгенди.

Харбызланы шатыкыгъын
Алып кетген биргесине,
Алай алмала ийисин
Ол кыюп кетгенди бизге.

Тереклени кёклюкюн жай
Биргесине алып кетгенди,
Кылени узунлутгун да,
Кыоймай биргесине элтгенд.

Келсин акъ атлы! Хазырбыз анга
Тюберге - кюфе мирзеуден толуп,
Акъжамчы, акъмыйыкъ атлагъа
Турабыз тюберге хазыр болуп.

Акъ кыайын сыртны башында
Чапракъларын тас этгенд.
Аны жайгын кёк кийимин
Кюз арты жел алып кетгенд.

Сууукъду кече кыайыннга
Кийими жокъду кюнде,
Кыалкыну эте башлагъанлай,
Кыш кёрюнеди тжюнде.

Къ. Кулиев.

А з а т л ы к ъ б а й р а м ы

Дунияда калкыла кёп тирлю байрам этедиле. Адам улуну бек ул-
лу, бек сыйлы байрамны уа жыл сайын 7-чи ноябрде болуучуду. Ол
байрамгъа биз быйыл да жарык бетли тюбегенбиз. Ариу жасалгъан
шахарларыбызда, эллерибизде байракъла кызара, кыууанганбыз,
ойнагъабыз-кылгенбиз.

1917 жылда Владимир Ильич Ленин башчылыкъ этген Улуу Октябрь
революция болгъанды. Владимир Ильич Ленин бла бир жолну баргъан
жигитле большевикле эдиле.

Тюзлюк ючюн кюрегген батыр жюрекли большевикле, кыолларына

саут алып, патчаха, байлагъа, бийлеге къажау уруш этгендиле. Ала кыралны оноун, молк иеледен, чанкаладан сыйрып, халкъны къолуна бергендиле.

Россейни ишчи халкъы Петроград шахарда болдургъан Уллу Октябрь революцияны хайырындан урунганла баш эркинлик тапхандыла. Алагъа юй ишлерге, бахча этерге, тирлик ёсдюрге энчи жерле берилгендиле. Партияны башчылыгъы бла тюзледе, таулада колхозла, совхозла къуралгъандыла. Биреуден азап, кыйынлыкъ сынамай, хар ким сыйген жеринде иштеп башлагъанды. Окъуутгъа, билим алыргъа да кенг жол ачылгъанды.

Октябрьни байрамы - азатлыкъ байрамы! Байрам кюн бек жарыкъ эди. Саулай кыралдача, республикабызны шахарларында, эллеринде къууанчлы жыйылула болгъандыла. Ол жыйылулада Къабарты-Малкъарны революциягъа къатышкан жигит жашларыны атлары уллу хурмет бла, махтау сёзле бла эсгерилгендиле. Бетал Калмыков, Магомед Энеев, Солтанхамит Калабеков, Ахмат Мусукаев дагъыда кёпле белгилли революционерле эдиле. Бизге, таулагъа, Совет власты ала келтиргендиле. Колхозлагъа бла ариу жарыкъ орамлагъа аланы атларын атагъанбыз.

Жангы жашаутгъа, эркин жашаутгъа къууана, уллу назмучубуз Къайсын Кулиев да былай айтханды:

Революция мени, къолумдан туту.
Тутуп, билим юйюне кийиргенди,
Чыракъланы жандыргъанды жолумда,
Къолума къаламны да ол бергенди.

Анонз мен да къалыр эдим, апшаны
Жангыз къулакъ къадырына миннгенлей,
Къара къамасын такъгъанлай атамы,
Ол кыйюучю дерт отунда кыйгенлей.

"Нюр" журналдан.

Н о я б р ь

(Кёлден билирге)

Жетинчи ноябрде,
Къууанч уллулу бизде:
Болгъан къызыл байракъды -
Ол кюн уллу байрамды.

Хар шахарда, хар элде,
Байрам - саулай кыралда.
Къызыл байракъ хар жерде
Шууулдай барады алда.

Ма ол кюн зулмучуну
Ахыр кюню батханды,
Ол кюн урунган халкъны
Жарыкъ тангы атханды.

И. Маммеев.

Т у у г ь а н ж е р и м

(Къыгю)

Туугъан жерим! Мен, кечеги жоллада
Сени рахат соллуунга тынгылай,
Чыракъла жана жангы аууллада
Барама, бир затны терен ангылай:

Терслик олтура сени от башында,
Жылла къара булутлача ётдиле.
Сени кёк кырдынгыга, кол ташынга
Тенглегеча таысыкъ эте кетдиле.

Ёмюрле сени ташлы жолларынгы
Ёлет кёлню ичинде элтдиле.
Бушууларынг а мудах жырларынгы
Жашларынга жол нёгерле этдиле.
Жетикере тюр болгъанда, кёнденел
От жангыдан тамызды дейди таурух.
Ол отъурлу тау элини кыялеге
Хатасы тийгенин билмейди таулу.

Сени биргенге - биз ёмюрюбюзде
Артха турмабыз, кол кьоя тероликге.
Сенсиз а - мен насип кёрюрюбюзге
Йинанмайма, кьууанч да тиймез тьюкге.

Кьыйин жолда биз сени юсюнгден кёп
Сагьышла этдик, умутлу жашадыкь.
Биз, кьадаргьа шекликде кьарала кёк,
Туз гьыржыныбызны мудах ашадыкь.

Сен а, бар палахладан да кьутула,
Бизни ёксюз этмегенлей жашадынг.
Теролик, суугьа тьиккен ташча, жутула,
Сен жангьдан гьул бахчалай жашнадынг.

Энди тьюзликню тёрюнден кьыстаргьа
Ант этген чькьса - санды аны аты,
Сени тьп болур жерингьде кьутхаргьан
Ленинчилик тьюзлюкдю, унутма атын!

Туугьан журтум! Энтда сени юсюнгден
Мен бир кьауум окьуму айтайм,
Ала кьалмазгьа болурла эсингьде,
Алай эртен жолларынга кьайтайм.

Кенгден кёреме Бизынгы школуна
Сабийлерингь чабып баргьанларын.
Желле киралмагьан Юрду кьолуна
Таулула жол кьалай чьгьаргьанларын.

Акьтопуракьчьыланы Хушто Сыртында
Кёрдюм жангы, ариу эл салгьанларын,
Булунгучулань да эски журтда
Сьрме тургьан жангы сабанларын.

Ауушдан ауа, кёреме Лашкута,
Кёндеден, эски Ыллым кьалай ёсе,
Терек орната, сьркуле айныта,
Ол алгьын болуучуларынды эсе,

Эллеринг ариу болуп баргьанларын.
Тёбен Чегем, Кьашхатау, Акь суу, Хабаз
От жангьдан тамьза тургьанларын.
Энтда таулагьа кьайтын келгенди жаз.

Ма жерлеринде - Тегенекли, Бахсан,
Кьолайсыз тьюйюкдю жашау кьйлери.
Гьурхожанны уа таньмазса, барсангь,
Шахар болгьанды, кёп бийик кьйлери.

Уштулуда, ол Кьозу ойнагьанда,
Хаймашада да - мал фермала, кьошла.
Колхоз барады айныгьанлай
Сьркулерингь кьотедиле жашла.

Ёмюрюнде да кишини тоноуун
Этмей келген, халал жьрекли таулу
Кеси этеди кесини оноуун,
Тьюйюкдю ол гурушхачы не даучу.

Таулу ёмюрде кьоркьмагьанды ишден,
Аны арсар этмеди жолну тиги.
Ол адамлыкьны кетермеди эсден,
Кьылыч тартдыргьанда да таукеллиги.

Таулуланы насипли кьадарларн
Халкьны кьолуна берилди ёмюрге,
Кетди кёкню отьурсуз кьаралгьаны,
Энди кьан чькь тькимез кьурчха - темирге.

К. Отаров.

Б и з н и А т а ж у р т у б у з

Бизни Ата журтубуз Совет Соьзду. Бизни Ата журтубуз уллуду,
байди, кьарьулуду. Совет Соьзда оруслула, кьазахлыла, узбекли-
ле, туркменилиле, белорусла, латышла, азербайжанлыла, татарлыла,
кьарачайлыла, чеченлыле, эрменилиле, ингушла, малкьарлыла, кьа-
бартлыла эм башха кёп миллет жашайди.

Ала барсын да кьариндаш юйюрча, шуйьхдула. Совет халкьланы
жашаулары игьди. Хар совет адамни кесини сьйген или барди. Хар
совет сабий сьйген тилинде окьуйду.

Биз Ата журтубузну бек сиебиз. Анн кючлендирир ючюн курош-
рикбиз.

А.Ж. Будаев.

+ + +

Эсепсиз кенгди мени туугъан кыралым,
Кёңдү агъачы, кыры эм сууу.
Башка быллай кыралны мен билмейме,
Мындады адамны эркин солууу.

Лебедев-Кумач.

К ю з ж ы й н н
(Кёлден билирге)

"Эй! алаңла хайдагыңыз!
Жауун жетип кыалады,
Кёремисиз, хоншу жыйын
Бизни озуп барады..." -

Деп кыадалып, арада
Соц. эришүү салалла,
Улгу оңйдам сыртлыкка
Шыркы тутуп баралла.

Ол кюн эки жыйын да
Кеч болгунчу чалдыла,
Толкунланган чаллыккы
Дырын этип салдыла.

Экинчи кюн дырыннга
Ашыгылып жетдиле,
Кёп да турмай, ёзенни
Барын гебен этдиле.

А. Будаев.

С е н г и р ч к е б л а
Г е б е н е к

Кырау кыакыгъан чапыракъ
Кюн тийип жылтырайды.
Мант кыраураны тюбюнде
Сенгирчке кыалтырайды.

Сюркеле, кючден-буттан
Кысылады кюн туушка,
Жан сакылар жер тапсам деп,
Сугъулады кыууушка...

Уча барып, Гебенек
Кыруугъан чёшге кюнду,
Сенгирчкени кёргенде,
Анга кюлюрге болду:

- Сууукъму кыатылганды,
Бу хал нек жетди санга?
Огъесе кыайгынг неди,
Бир кыарасанг а манга!

Мюлюзлеринг ийилип,
Бурнунг тирелди жерге,
Кыанатларинг салынып, -
Туралмай кыалдынг ёрге.

Жарым жылы жашадынг
Терен хансны ичинде,
Энди уа нек буюкдунг
Мант чапыракъ тюбюнде?

Жюрекни такыр этме,
Ёлмөсөнг, тирилirse,
Жылы жай келир энтда -
Чынгап-чынгап жүрjөрсө!

- Санга жашау жай болуп
Туруп депми сунаса:

Бюкн мен сынагъанны,
Къоркъма, сен да сынарсa.

- Да...сынасам, сен да кюм! -
Деги Гебенек анга...
Кеси уа учуп барып,
Тагъылды губу аутъа.

С. Отаров.

М и н г и т а у
(Кёлден билирге)

Сен кёкге жете, бийиксе
Ууакъ тауланы ичинде,
Мияла кибиж жылтырай,
Къар бузларынж юсюнде.

Эжи:

О-райда, орайда-райда,
Орайда-райда, орайда,
О-райда, орайда-райда,
Орайда-райда, орайда.

Юсюнде барды акъ тонунг,
Сен жай да, кыш да киесе.
Кюн бузулургъа тебиресе,
Боран этерге сюесе.

Эжи:

О-райда, орайда-райда,
Орайда-райда, орайда,
О-райда, орайда-райда,
Орайда-райда, орайда.

Халкъ жыр.

Э л б е р л е

Сабан кзуруду,
Жер да жибижди.
Жауун жауады.
Ол къачан болады? (Кюз).

Ол чапмайды, юрмейди,
Юйге киши уа иймейди.
Ол неди?

(Кирит)

Кюндюз жанады, кече батады.
Ол неди?

(Кюн)

Ичи от кибиж,
Тышы топ кибиж.
Ол неди?

(Харбюз)

САБИЙЛЕГЕ ХАПАРЛАРТА

К ъ о й б л а Э ч к и
(Малкъар халкъ жомакъ)

Эртде-эртде бир киши къатны бла жашагъанды. Аланы жангыз бир къойлары бла бир эчкилери болгъанды. Бир жол къарт къа - тыннына айтханды:

- Къатын, биз къой бла эчкиге багъалмайбыз, алагъа ашатыр затыбыз жокъду. Кесинг кёресе, ачдан ёле турадыла. Кесерге да жарарыкъ тыйкыды: сюекледен башха аладан биз табарыкъ жокъду. Къабакъ эшиклени ачайыкъ да, сыйген жерлерине барсын - ла.

* Къатын эрине угъай демеди. Къарт арбаздан къой бла эчкини тыннына кыстап: Энди сыйген жеригизде жашагъыз, тапханыгъыз - ны ашагъыз, - деп, юйге къайтханды. Харип къой бла эчки не этерик эдиле. Бир къапчыкъны да алып, экиси да жолоучу бол - гъандыла.

Бара-барып, бир уллу жолгъа чыкыгъандыла. Къарасала -жол - да бёрю башы. Къоркъу¹, къачаргъа тебирегенлей, бёрюнж тёнге - ги болмагъанын эслейдиле. Бёрю башны къапчыкъгъа салгъандыла да, биягъы жолгъа тебирегендиле. Бир жерде тохтамай, кч кюн бла кч кече баргъандыла. Тёртюнчю кюн бир ариу кенг талагъа жетгендиле, от кёргендиле. Алайда адамла болгъан сунуп, къой бла Эчки къууангандыла да, салып юслерине баргъандыла. Ба - рып къарасала уа, отну къатында кч уллу бёрю ката эдиле. Къазан тагъылып, суу да аяусуз къайнай тура эди. Ассры

кьоркьгъандан, кьой бла эчки ёлурге жетдиле. Ала кьачаргъа да бир умут этдиле, алай аланы бёркле эслеп секирип ёрге кьопхан эдиле. Бизге ашарыкь кеси келип кьалды деп, кьууанып, кьой бла эчкини тутаргъа хазыр болдула. Эчки эс жийип, тьэкилей бёрю - леге барды да, саламлашды.

- Ингир ахшы болсун!

- Сау болутъуз, жууукъ болутъуз, ахшы кьонакыла! - деди кьарт бёрю. - Кьоркьмагъыз, жууукълашыгъыз бери. Кьайдансыз? Энди, бу дуняда жашаудан тьонгълоп айлана болурсуз. Ай, татлы кьонакыла, сиз а не тап заманда келдигиз, кёремисиз, суу бо - шуна кьайнай турады!

Бёрюню тенглері аны акъыллы сёзлерине ыразы болдула, жюкь акъ тишлерин ачып, ышардыла. Энди бир иги тояйыкъ деп, жарлы кьой бла эчкини жюргъа бёркле хазыр болгъанлай, Эчки Кьойгъа айтады:

- Тутчу бери ол бёрю башны, была да ач кёрюнедиле - бирге ашайыкъ, - деди.

Бёрю башны кьапчыкьдан чыгъарып, Кьой Эчкиге берди.

- Аны кьой, ол асыры гитчеде, уллурагъын сайла! дегенде, эчкини хийла этгенни анылап, Кьой бёрю башны бир ненча кере да айландырып чыгъарды. Сора Эчки, бёрю башны алып, бёрюлеге атды:

- Ма, алыгъыз да биширигиз. Тоймасакъ, бизде энтда да кёпдю, кьалгъанларын да биширибиз. Сиз, харишле, алыкъа бёрю эт ашагъан болмазсыз. Андан татлы эт биз кёрмегенбиз. Биширигиз, биширигиз, бьегече сизни бёрю эт бла тойдурургъа биз бойнубузгъа алабыз!

Тели бёрюле кйнадыла. - Эй, была бир залым затладыла, бизни да жутмагъа эдиле, - деп, сагъышка кьалдыла. - Кьачмасакъ, эшигибизни жабадыла, - деп хийла этдиле.

- Кьазаныбыз не эсе да иги кьайнамайды, мен бир отунла алып келейим, - деп кьарт бёрю кьарайынтыгъа ташайды да кетди. Бир кесекден экинчи бёрю:

- Бизни тенгибиз былай кёп нек кьалды? Ажашхан болур ансы, кьайтыргъа заман болгъан эди. Мен бусагъат аны чакъырып келейим, - деп экинчи бёрю да кетди.

Кьайдан кьайтырыкъ эди; ол да кьайры эсе да думп болду.

- Мени тенглериме бир хата болгъанды. Барайым да, болушайым, - деп, кьачаргъа бёрю да сагъышы сылжырады.

Кьой бла эчки кьууанып кьалдыла. Сора жатып, эртденблагъа дери жукъладыла. Бёрюле уа бирге жийылып, бир-бирлерине тырман этишедиле.

- Жангылдыкъ, бу жол биз бек жангылдыкъ. Кьойбла эчкиден бёрюле кьоркьгъандыла деп а ким эшиттен болур! Энди бирси бёрюле эшитселе, бизге не айтырла? Кьаллай айнып иш этдик! Кеслери келип, бизни ашагъыз дегенча болгъанлай, биз кьор - кьакыла уа кьачып кетгенбиз. Келигиз, барайыкъ да, аланы ашайыкъ, - деген оноуну этип, бёрюле арта кьайтыдыла.

Бёрюлени кёрюп, кьой да, эчки да эски эмен терекге миндиле. Бёрюле терекни кьазып башладыла.

Кьой асыры кьоркьгъандан, жазыкын, тиши, тилине тиймей, алай кьалтырай эди. Сора аны эси аууп, терекден жыгылды.

Эчки уа аны кёрюп, кьаруундан келгенчакъын кьычырды:

- Ай, сен жигит, жиберме ол кьоркьакыла! Мен да бусагъат тишейим, хайт де, ычындырма! - деди.

Бёрюле, ары-бери чачылып кьадыла. Эчки да: "Тут-тут!" деп аяусуз кьычыра эди.

Эчки бьегин да алай кьычыра турады дейдиле.

К ь н з н л Б о к к а ч ы к ь

(Француз халкъ жомакъ)

Бир элде бир гитче кьызчыкъ жашап болгъанды. Кеси да дуняда болмагъанча, аллай алапатчыкъ. Анасы аны бек суйгенди, амма аны - андан да бек.

Туугъан кюннде амма анга сауугъагъа кьызыл боккачыкъ бергенди. Ол кюнден башлап, кьызчыкъ кьызыл боккачыкъны кийгенлей айланыганды.

- Ма Кьызыл Боккачыкъ бара турады! - дегендиле хоншула аны кёргенлери сайын.

Бир жолда анасы бёрек биширгенди да, кьызына былай айтканды:

- Кьызыл Боккачыкъ, аммагъа бу бёреки, кьошун бла жауун да элт, сауулугъун да сср.

Кьызыл Боккачыкъ бирси элде жашагъан аммасына кьонакыгъа

- Экибизден кыйсыбыз хайырлы иш эте болурбуз? - деп сорду От Суугъа.

- Мен, - деди Суу.

- Угъай, мен! - деп кычырды От.

- Ёчмейик! - деп андан да бек кычырды Суу.

- Ёчмейик! - аныча кыаты кычырды От.

- Мен болмасам, - деди Суу, - жерде бир зат да битмез эди - нартх, будай, ашлык, башка тирлик да. Ала кзурусала уа, адамла не ашар эдиле?

- Махтанма! - деди От. - Картоф, харбыз, хууан, быхы эм башкаланы ашап туруп эдиле.

- Мен болмасам, ала да битерик тыйкычкыле, - деди Суу. Суу-суз кзуруп кыаллыкдыла.

- Махтанма! - деди биягы От. - Терекледе алмала, кертмеле, эрикеле, шапталла, жюзюмле кёпкыле.

- Мен болушмай, ала да чыкмазла.

- Бир да болмай кыалса эт, сют, бишлак, жау ашап турургъа да болукъду, - деди От.

- Мен болмасам, - деди Суу - кырдык кзуруп, кырдык болмаса уа, малла ацдан кырылырла. Дуния тутуругъу менме. Мен болмасам - дуния да жокъ.

- Мени хайырым да сеникиден аз тыйкыды, - деди От.

- Не хайырынг барды сени уа аллай бир! - деп сейирсинди Суу.

- Не хайырынг бардымы дейсе? Мен болмасам, кыш адамла сууукъдан кырылыр эдиле, - деди От.

- Къоркыутма! - деди Суу. - Ким чыкыса сууукъ болмайдн.

- Чыкымага уа? - деп сорду От.

- Кыалын, кылы тону болса, адам отсуз да кечиналыккыды, - деди Суу.

- Гыржынны уа кыалай бишираллыккыды? - деп сорду От. - Аш-азык кыалай эталлыккыды?

- Аны юкюн кыайгырма - дунияда биширмей ашаргъа жарагъан затла аз тыйкыдыле.

- Алай эте, сёзге сёз кыоша, Суу бла От кёп серменчице. От канса Суу аны юкуне кыула, От битенликте чапса, - Суу, нзындан жетип, ёчюре, От чалманлагъа чапс, Суу аны алайда да

тунчукъдура...

Суу бла От, кычлерин кёргюзте, бир бирин сынап, бир бёлек кюн кюрешице. Тыягы бла жолгъа тикген ташчыкыланы бир жанына тюрте келген къарт аланы этгенлерин кёрюп, сейирге кыалды.

- Эй, Суу бла От! - деди ол. - Салам алейкум!

- Алейкум салам! - дедиле экиси да.

- Не кюресесиз, не болгъанди?

- Ёчеше турабыз, - дедиле экиси да.

- Не затны юкюнден ёчешесиз, - деп сорду Къарт, акъ сакъ-алын сылай.

- От сенден мен кычюме, кыарнулума дейди, мен а, угъай, мен кыарнулума, адамгъа да мени хайырым уллуду дейме. Ма ёчешенибиз да аны юкюнды.

- Менме, - деди От.

- Угъай, менме, - деди Суу.

Сора экиси да жангыдан серменчице. Къарт Сууну да, Отну да бирин ары, бирин бери атды.

- Тохтагыыз! - деди ол экисине да. - Мен сизни ишигизни айырайым... Экигиз да биригиз биригизден не кычлю, не хайырлы тыйкысыз. Дуниягъа хайыр, хата этерге экигизни кыолугъуздан бир кибик келлыкди. Энди юкюнден ары бир биригиз бла жаулукъну, кюреши да кыюгъуз. Сиз кыаллай бир кычлю, кыарнулу болсагыыз да, экигизге да хайырлы кыулукъ этдирген адамды. Олду сизден кычлю, кыарнулу да, экигизге болушаллыкъ да олду. Хата этерге уа бир заманда да кыоймаз. Ол эсигизде болсун!

Ол сёзлени айтып, Къарт кыши кесини жолу бла кетди. Суу бла От а, ол кюнден башлап, даулашханны да кыюп, зире бирине болушуп, адамлагъа кыулукъ этип башладыла.

С. Цоразев.

ОКЪУРГЪА

К Ъ Ы Ш

Ханс кыатдырып, жер бузлатып,
Артха туракылай, кыз кетди,
Аны нзындан боранлатып,
Акымынкъ мычмай жетди.

Тонла кийип, акымыйкын
Хар ким аллына бардыла,
"Ой, хош келдинг, келдинг эсе!"
Деп маллагъа аш салдыла.

"Келдинг эсе не этейим" деп
Жер да акъ кебинин кийди,
Къобан суу да къабыкъ ишлеп,
Къышкы менамына кирди.

Таула да, шекер башлача,
Чиммакъ агъарып туралла.
Кийикле да тау башындан
Ёзен ичлеге агъалла.

Ашыкмагъыз, ууакъ-ууакъ
Боранлай, суукъ къышкетер,
Жап-жашил атына минип,
Ууакъ тёртгаллей, жаз жетер.

Биджиданы А.

Н а з ы т е р е к ч и к

(Кёлден билирге)

Агъач талада ёсдюнг,
Кём-кём назы терекчик.
Сууукъгъа, желге тёздюнг,
Ариу назик терекчик!

Сенде - кюнню жынуу,
Айны да сабырлыгъы.
Тазалыгъы жаууну,
Къарны да салкынлыгъы.

Аппа сени тауладан
Алып келгенди бизге.
Шош къарайса туурадан
Барыкъ кылгенибизге.

Тюбегенбиз кзууаны,

Бу Жангы жылыбизгъа,
Сагъайып, тынгыладынг
Жырлагъан жырыбизгъа.

Кюнню омакъ жасай,
Такъдыкъ кёл тюрлю сурат:
Майна жулдуз, майна ай,
Майна толкю, майна ат...

Сени тегерегингде
Тепседик, зауукъ этдик,
Мени къоз терегимден
Аз алаша терекчик!

М. Мокаев.

К ъ о я н б а л а ч ы к ъ

Мени тамата къарындашым Даниял тракторчу болуп ишлеучу эди.
Къыш сайын ол колхоз къошлагъа жем ташый эди. Эртденликде эрт-
де ктип, кеч келеди. Солуу кундеде мен да къарындашым бла
къошлагъа барып къайнта турдум.

Бир жол къойчулагъа жемни эртдерек окъуна кетдирип, чана -
гъа бичен жюклерге гебен жанына барып тохтадыкъ. Биз анда
азыкъ къапчыгъыбызны башын тешгенлей, бир къоян балачыкъ окъ-
ча атылып келип, гебен тюбине кирди. Элгенип кзарасакъ, узун
кзуйругъун булгъай, къызыл толкю бизден узакъ болмай, сыртлау-
чукъдан аууп сызгъа ичине ташайды.

- Ол толкю эди да? - деди Даниял секирип туруп. Биз энди
гебен тюбине къысылгъан къоян балачыкын излей башладыкъ. Ол а
тюз гебенни ал жанында, балас тюбине къысылып тура эди.

- Хыйлачы толкюден кюркзуп, жарлычыкъ, къайры кирирге да
билмей, бизни таба къачханды. Ма, тутуп тур. Юйге элтип, Расул-
гъа берирбиз. Къолгъа йиренирик эсе, бир кёрейик, - деди, къо-
ян балачыкын манга узата.

"Къоян балачыкыгъа аманылыкъчы толкю чапханда, адамланы жан-
ларына къысылып, жанын сакълагъанын кёрдюнгмю", - деп кёлзме
келди мени.

Бёркюмю тешип, балачыкын ари салдым. Бир нонча такъыйкъа-

дан, кыянчык кылачыкларын жумуп, бөрк ичинден чартап чыгып, "сау бол" дегенча артына бир кырап, котурла ичине ташайды.

Кыарындашым: - Ай таданнга, сакъ нек болмадыңт, - деди ынарып.

- Ичхынып кетди ...

Ю. Жулабов.

А н а т и л и

(Кёлден билирге)

Сенде жылуу ана ёшюнню,
Херими кырдык ийиси сенде,
Тазалыгы анала сютюнню,
Көгет шатыкыгы сёзлөрингде.

Иннам этген гырынын татыуу,
Огъурлудугъу ана кёзлени,
Туугъан отжагыбызны жылуу,
Жарыкыгы жазгы эртденлени.

Къар кыргычларыни даууру,
Жугъутур секириуу таулада,
Батырма хын кылыч урууу,
Кыушла кычырыгы булутлада.

Октябрьни кенг жарыгы ки ген,
Ленинни сёзю жап-жарык этген,
Ой, ана тилим, ёмур туманда
Ажашмай келген, жокмай жетген!

Кыыйн кюн тыянган таягыбыз,
Кыуанч кюн кыуантхан сырынабыз, -
Ой, ана тили, сабийлик тили,
Ой, ана тили, кертилик тили!

Къ. Кулиев.

О к ъ у к ъ

Билимден ахшы зат жокъду,
Билгенни жореги токъду,
Билим - душманлагъа окъду,
Андан кыачхан - жокъдан жокъду.

Билим тауланы тешеди,
Жарык жашауну эшеди,
Билимни сейир кычкенден
Кышыкыда алма бишеди.

Билим, ат болуп, чабады,
Кыуш болуп, кыанат кыагыды,
Чабагыча, тенгиз тюбкнде
Батхан кемени табады.

Билим бизге жолну керир,
Билим бизге насып берир,
Ленинни окъууу бла
Сокъур кёз дуняны керир.

Осунтым хар кыардашка:
Заманни киберме бошка.
Билим - дуняны жарыгы,
Керекди ол кыартха, жашка.

К. Мечиев.

Н а м ы с, А к ъ ы л э м Б а й л ы к ъ

Бир жол Намыс, Акыл эм Байлык бир бирлери бла даулашдыла.

- Барыгыздан да мен кычкыме, - деп махтанады Байлык.

- Насып болмагъанлай, байлык кыкыгы тиймейди, - деди Намыс.

- Акыл болмаса, - не Байлык, не Насып болушмазла, - деди Акыл.

Ала кёп даулашдыла, бир акылгы келишмедиле эм тез блогъанын ичде сынаргы нразн болдула. Узакъ жолгы чыкдыла. Узакъ бармай, кесхн гитче сабанына нартыж чача тургъан бир жарын

кёрдюле. Акъыл, Намис эм Байлыкъ ол адамны къатында тохтадыла.

- Жарлыны бахчасы сары алтындан толоун! - деп тилейме - деди Байлыкъ. Ол аны айтып бомагыныч окъуна, жарлыны сабаны битеулей алтын кызмезден толду.

Болса да, Акъыл кесини кучюн танытыр кучюн, жарлыны акъылын ошйырды.

Жарлы багъа тарыгъа барды:

- Манга палах болгъанды! Мени сабанымда нартыкню орунуна ташла битгендице!

- Ол не сейирди? - деп бай барып къарады. Алтынни кёргенде, жарлыгъа: - Алышайыкъ, - деди.

- Сен мени бек иги битген бахчамы ал, мен а, болсун алай окъуна, сени ташла битген бахчангъа алайым.

Жарлы кесини бахчасын байны бахчасына алышканына бек къууанды. Бай алтынны жиклеп, арбазына алыды, жарлы уа муркику этгендей турду. Ол заманда Насып кесини къаруун кёргюзтир кучюн, жарлыгъа къарап:

- Насыпы бол, - деди.

Ол сагъатдан, къайдан болгъаны да белгили болмай, жарлыны къатына аскер къауум келди.

- Биз кесибибизге тамата кепден бери излейбиз, - дедиле аскерчиле. - Бизни башчыбыз болурунгу тилейбиз сенден.

Жарлы кесини телимгинден аны хысап эталмады да, не айттыргъа билмегендей, ыразылыгъын башы бла кёргюзтирди. Атлы аскерчиле жарлыгъа кюмш кюбе бердиле, къаратор атха миндирдиле, багъалы сауутла такъдыла, кеслерини биртелерине алдыла. Жарлыны таннргъа окъуна къыйын эди.

Къауум нартык сабанын алтыннга алышындыргъан байны элинде кече къалыргъа тохтады. Ол байны уа бек ариу кызы болгъанды.

- Байны кызын таматагъа алайыкъ! - деп аскерчиле алай ошоу этдиле эм байгъа келечиле ийдиле. Бай ыразы болду.

Той, ошн этерге, киеулюкге къараргъа халкъны жыйдыла. Киеу а, тапсыз зат айтырма деп къоркъуп, аузун ачып да сёлешмедиле. Эки кюнню ичинде бир сёз айтмады. Кызыны ахчулары ёпкелеп тебиредиле.

- Ол тынгылап нек турады? Не да алай ёхтемиди? Огъесе, бизни хылыкъга этергеми кюрешеди? - дейд се.

Кюнню кюн бай кеси окъуна бек ачыуланды. Байлыкъ бла Насып

ишни тапсыз болгъанын кёрюп, Акъылдан тилеп башлайдыла:

- Жарлыны акъылын къайтар!

Акъылны жарлыгъа жаны ауруду, акъылны къайтарды, жарлы тап сёлешип тебиреди:

- Мен гитче заманда бизни элге душманла чапхан эдиле. Битеу элни адамлары - эр кишиле, тиширнула да элни къорууларгъа чыкыгъан эдиле. Алай эр киши кийим кийген бир кыз барысында да бек батыр сермешгенди. Ма мен да, ол кызыны, эр кишиле бла тенг этип, батыргъа санаргъа боллукъмуду? - деп, эки кюнню аны сагъышын этип тургъанма.

- Биз а, сен бизни хылыкъга этесе деп къоркъуп тура эдик, - деди къууанган бай.

Уллу той этдиле, жарлы ахшы жашап къалды. Адамны акъылы болмаса, анга не байлыкъ, не насып болушмазла.

А. Холаев.

Б а р а, б а р а, ж и н т а п д ы м
(Кёлден билирге)

Бара, бара, жин тапдым,
Жин ичиде таракъ тапдым,
Таракъны аммагъа бердим,
Амма манга баппу берди.

Баппуну итге бердим,
Ит манга кучюк берди,
Кучюкню къойчугъа бердим,
Къойчу манга къозу берди,

Къозуну къонакыгъа сойдум,
Къонакъ манга къамичи берди,
Къамичини жерге урдум,
Жер манга жемеш берди.

Жемешни уммогъа бердим,
Уммо манга сикта берди.
Сиктаны тапкагъа салдым.

Ары жанындан - бир мяу,
Бери жанындан - бир мяу -
Хап-хуп дөлле да,
Ичдиле да кетдиле.

Фольклордан.

Пелиуан Жанболат

Эшт, эшт, эшик кыагылад!
Келген кимди - Жанболат!
Жол беригиз сиз анга,
Биржыллык пелиуаннга.
Келеди ол, аудура,
Күйгө кыуат жаудура.
Ойнатады көзлени,
Излейди ариу сөзлени.
Сиз көргүз барыуун,
Сурамагыз кыаруун.
Жанболат көз жетдирсе,
Жанболат көл көтүрсө,
Зынгырдайла адырла,
Жан кыоркыууну бардыра.
Ак кыагытла учалла,
Китапла бет ачалла,
Чыракта кычкыелле,
Жаналла, өчкөмөллө.
Титирейдиле гүллө,
Тешинедиле чүйлө.
Күй барады төгөрөк.
Жанболатха не керек?
Ол жыкыгычы хар затны,
Тыйынгыз Жанболатны!
Тыйылмаса - тыйыгыз!
Тыйсегиз да - сыйыгыз!

Т. Зумакулова.

Кызыл байрактын аскер

Хар жыл сайын 23-кү февралда совет халкы, битеу да дунияда
бизни шүөхларыбыз Совет Аскер Ола Аскер-Тенгиз флотну кынын
сыйлы байрамныча белгилейдиле.

Ол да сейир тыйкыды. Нек дегенде, бизни көп тырлы душман-
ладан кыоруулаган, бизге кыажау сауут алып чапханланы ууатып
кыыстаган сыйген Совет Аскерибизди. Ол бизни мамыр жашауубуз-
ну ышангылы, сак кыалаууруду.

Дементили кыралыбызны халкылары да, Аскерибиз, Флотубуз
кычкы болуп ичин, аланы хар керекли сауут бла калчытып тура-
дыла. Ол сауутха тынгылы кыренип, аны бийик хазыркыда тут-
хан а - билимми, сауулукылу жашла - Ата журтларыны чытды па-
триотларыдыла.

Танк аскерле, артиллерия, тауушдан да терк учкан самолётла,
уллу-гитче да кемеле, суу тыбынде мингле бла километрлени ба-
раллык атом кыайыкыла; жерни кыалайында да жеталлык ракетле
... бирин айт да, бирин кыой - бизни мамырлы жашауубузну сак
кыалауурларыдыла. Аланы хайырларындан душманла бизге уруш бла
чабаргыа кыоркыуп турадыла. Ол себепден, дунияда бизни Аскер-
ибизге, Сауутланган кычкерибизге Мамырлыккы кыурч кыаласы
деп баш айтмайдыла.

Бүгүнкү солдатла бла офицерле, жангы аскер ишге кырене,
жигит уланларыбызны Уллу Ата журт урушда кыргызтген батырлык-
лары да унутмайдыла.

Ол эм кыйын кыанлы уруш эди. Алай совет халкыла андан да
хорлаулу болуп чыккыган эдиле.

"Нюр" жу налдан.

Совет Аскер (Кыргыс кылден билдирге)

Көп урушда сыналган
Белгиледи аны аты,
Сынмазча бек кыатыланган,
Кыурчданды хар бир заты.

Мокыду битеу дунияда да

Мен деп баз боллукъ анга,
Ол излейди хар къайда да
Эркинлик урунганлагъа.

Совет халкъы сөөд анн,
Көреді бек багъалы,
Халкъ ола биргед къаны, саны
Кеси уа бай техникалы.

Ол кеси да къуралгъанды
Бек къыйы заманда,
Хауу бойнун бургъанды
Ачн от боранда.

Ол урушну да сыймейди
Урушха уа хазырды,
Тиймегеннге да тиймейди,
Тийгенни сау иймейди.

Ол жюзеді тентизледе,
Жюрийдо кенг тизледе,
Кьоркъмай учад кекде да,
Элгенмей не биикде да.

Ма партияды кйретген
Анн ол халлы къаты,
Душманланы титиретген
Совет Аскерди аты!

А. Будаев.

Б и з н и А л и м

Совет Союзу жигити Алим Байсолтанов 1919 жылда Чегем районда Яникой эде туугъанды. Ол эл школну босайды. Комсомол гъа член болады. 1941 жылда Улуу Ата журт уруш башланганды. Алим кеси ыразылыгъы ола авиациягъа лётчик болуп кетеди.

1941 - 1942-чи жылда, урушну къызыу кыллеринде, Алим тохтамай самолёт ола хауада душман ола уруш этеди. Ол кесини самолёту ола къаты урушлада элли кере сермешгенди. Душман ас-

керлеге кеп къоранчла тийиргенди. Алим кеси анчи эм нёгерлери ола биргедушманн он кч самолётун агъызгъанды, кийдиргенди.

1943-чи жылын жайында, Къабарты-Малкъарни жери фашистледен эркин болгъандан соря, Алим Байсолтанов бир кесек заманнга туугъан республикасына келгенди. Республиканы къурулушларына, колхозларына, битеу малкыне фашистле тийирген заранланы көргенде, ол былай жазгъан эди:

- Мен кесим окъуп тургъан школну бузулгъанны көргенме. Анн фашистле этгенди. Нальчик шахарны орамларында бузулгъан ий-лени көргенме. Аланн фашистле бузгъандыла. Мамырлы совет адам-ланы - къартланы, тийируланы, сабийлени фашистле ёлтөргенле -рин эшитгенме. Мен көрген затларымы бир заманда да унутмам.

Туугъан Кавказыча аты сыймай болгъан, багъалы Ленинград кчки, къаты сермешледе Байсолтанов батырлыккын, Туугъан журт-ха сыймекликни көргюзтгенди. Ол душманни батерей эм пулемёт точкаларын жокъ этгенди.

Ленинградны къатында уруш этген аскерчиле Алимге: "Бизни багъалы урушчу устазныыз", - деп атагъандыла.

Алим Байсолтановну окыдөн хапарла анн туугъан журтуна кайылгъандыла. Къабарты-Малкъарни кеп жашы анчыа жигит лётчик болургъа сыйгенди.

Бусагъатда Алимни туугъан элиндеги совхозгъа анн аты аталгъанды. Ол окъутгъан школну къатында уа ариу тапдан ишленген сураты салыннганды.

Халкъ анн этген батырлыкъларын унутмаз.

А. Холаев.

Нарт сёз. Жигит эл кчюн тууар, эл кчюн ёлур.

Т ъ е б л а Т ъ л к ъ
(Ыомакъ)

Сабийле, эртде-эртде,
онз туугъунчу бир жерде,
гол чакъгъан бир кезиуде,
кчн чакхан бир ёзенде,
бир Тъе отмай болгъанды.
Ол да, акъын туманлай,
тынч-тынч отмай тургъанлай,

кылайла чапды эсе да, -
жууукъданмыды, кенгденми -
бир Тылкю чабып келгенди,
бир жайракъ минип атха да
кылауурча хар затха да,
ол, келгенди да, айтханды:

- Тые, нексе былайда,
нек этесе быллайла?

Бу мени жеримди, кет,
кёзюме кёрюме, - деп.

- Кер сени жеринг эсе,
Тылкючюк, керилмей, сен
бар, шагъат тап, - деди Тые.

- Бу-сагъат-дан! - деп Тылкю.

Айлана кетди да,
ол аманлыкъчы Тылкю,
шыхыртдан кыоркъа-юрке,
агъачха жетгенди да,
ач болуп тургъан бир кёк
Бёрюню тапханды.

Серленип айтханды:

- Бёрю неди бу туруу,
жокъча ачдан кыутулуу?

Алайда бир кёк Тые,

Тые тыйыл - эт тебе,

ёзенде отлай тургъан.

Хайда, кыарны кыутуртхан,

хайда, тур, эринме да:

"Тылкюню жериди, - деп
айт, - итден да тересе", - деп

шагъатлыкъ этерсе да,

экибиз да Тюени, -

этли, жаулу тебени,

тутайыкъ да, ашайыкъ.

- Ай, уянга аштылыкъ! -

деп кыууанганды Бёрю.

Сора ала, ашыгып,

чабышхандыла бери -

Тые отлагъан жерге,
Тылкю дау этген жерге.

Тылкюню жери да болмай
тургъанлай, айтханды ол да:

- Тылкюню жериди, - деп, -
шагъаты Бёркме, - деп, -
нек отлайса быллайла?

Нек этесе быллайла? -

Кёзлерине кыан чабып,

тишлери да от чагып,

Тюеге жетгендиле,

тюрөгө жетгендиле.

- Тылкюню жери эсе,
шагъаты Бёрю эсент,
сиз айтхан болсун, ахшы.

Хар кырдыкны ашап

жарамаз, - деди Тые, -

Аузумда кырдыкланы

кыалдырмагъанлай, алып

кетсент а, - дейди ол.

Бёрюден тилейди ол.

Шо Бёрю, шекли болжа,

кетерейим дегенлей,

Тые, бир-сермегенлей,

уллу тишлери ола

бойнундан кысып, аны

чыгъарып кыойду жанын.

- Кыарагъыз бу Бёркме:

кыутуртганды ёлюрге,

жалгъан шагъатлыкъ этип,

жокъ кёре эдим бети, -

деп, Тылкю кыачып кетди.

Сабийме, андан бери

Тиймейд Тюеге Бёрю

(да ёлген Бёрю тийип

сиз көгенмисиз, ийи?),
ол Тилкю да тиберге
кзоркъярыкды Төгеге.
Сиймей бир бирни ала,
ма жашайдыла алай.

А. Бегиев.

Э л б е р л е

Атасы - булут,	Чабады таудан,	Акъ ийнегим мыт-мыт
Анасы - тылпы.	Барады тезде.	эте.
Ол жокълай тургъан	Ансиз жашау жокъ	Сыртдан сыртка аша-
Сабан болмаз кёуу.	Дунияда бизге.	ды.
Ол неди?	Ол неди?	Аны бирде тейри
(Жауун).	(Суу).	кылыч
		Шорхулдаттып сауады.
Махит Гулиев жарашдыргъанды.		Ол неди? (Булут).

Тёппемде төрт кыанатым,
Төгерекеге бурама,
Ауур жикню кётюрюп,
Кёкде тохтап турама.

К :тирип сөөселе,
Сөөлгенлей турама.
Керек болса - бойнуму
Ары-бери бурама.

Бирде-уа, учуп барып,
Таудан, тезде. етеме.
Бирде жик элтсем сизге,
Бирде алып кетеме.

Кысха темир жол - жолум,
Бирден сора жокъ кёолум.
Ауур жикню алама,
Керек жерге салама.

Ол неди?
(Вертолёт).

Ол неди?
(Башня кран).

Махти Гаев жарашдыргъанды.

К ы н ы

(Кёлден билирге)

Ма кюн чууакъды.
Тюз кёмкёкдю кёкТюз кём-кёкдю кёк
Къар да чиммакъды,
Кылтырайды бек.

Кылтырайды ол
Кёзлени кыамата,
Болгъанды энди
Жерде тамата.

Тау агъаргъанды.
Чыкырмайды нарат.
Суу бузлагъанды -
Тунакы саркъады.

Жалчык чыкыргъанды
Бузда учаргъа,
Кыалгъанлагъа да
Жолну ачаргъа.

Учады жигит
Энишге бузну,
Кыады бузда
Чертилген нэнн.

Жалчыкыла барн
Кирдиле бузгъа,
Тизилдиле ала
Салынган нэгъа.

Жигер учадыла
Чёрчек жашчыкыла:
Кызыл бетлиме,
Жалан башчыкыла.

Кылыды алагъа
Тюз ма майдача,
Ойнайдыла ала
Жашил жайдача.

Игиди былай
Кесин кыатдыргъан
Эм табигъатха
Уста бакъдыргъан.

А.Х. Будаев.

САБИЙЛЕТЕ ХАПАРЛАРГА

Н а м ы с

(Малкзар халкъ жомакъ)

Эртде, эртде тау эллини биринде кесини къатыны, жашлары, кызлары, келинлери бла бир къарт киши жашагъанды.

Бир эртденликде ол, эртде къобуп, арбазгъа чыкыгъанды. Кече терен къар жаууп тургъанын кѳреді. Арбаздан чыгып, къабакъ эшик таба баргъан къарда ызланы эследи.

- Былай эртде бизни арбаздан ким чыкыгъанды? - деп къайгы этди эм из баргъанлай барып турду.

Ол кѳп барды. Из анн бир талагъа чыгъарды. Ол талада клѳкьу терек тѳбюнде ызны тас этеди.

Ийилип терекни тѳбюне къарай: "Сен кимсе?" - деп сорду. - Жууап эт! Сен мени арбазымдан чыкыгъанса да?

Клѳкьу чырпыны тѳбюнден: "Мен сени насыбныгма", - деп жууаплады. - Мен сенден кетерге умут этеме. Алай сен, мени ызымдан келип жетген эсенг, не затны: малыны, огъесе жерними не да ахшы кийимленими къояйм санга? - деди.

- Мен юйге барып, ахлуларым бла бир сѳлешип келейим.

Насып анга ыразы болду. Къарт юйге ашыгып жетди, балунтанг палахны юскинден айтды эм кесини ахлулары бла кенгешип тебиреди.

Кѳп кенгешдиле, алай бир акылгъа келишпалмадыла. Къатыны - малыны, жашлары - жерни, кызлары уа - ахшы кийимлени тилерге керекди, - дедиле.

Ахырында кичи келинге сордула. Ол айтды:

- Амал бар эсе, намсны тилегиз, - деди.

- Сен тюз айтаса, кызчыгъым! - деди къарт.

- Ол тюз айтады, - дедиле битеу юйор. Къарт ызны - талагъа барды, клѳкьу терекни къатына жууукълашды эм тиледи:

- Насып, кесинг сѳйген затманы барысын да ал, бизни юйге намысны къой, - деди.

- Сен мени аякъларымы да, къолларымы да бир бутъоутгъа салдынг, - деп жууаплады Насып. Намыс болгъан жерде болама мени да. Мен энди охсон кеталыкъ тѳйюлме.

Насып къартны юйге къайтды. Андан бери къартны юйюрю тинч эм бай жашап турады.

Ёгюз бла Эшек

(Малкзар халкъ жомакъ)

Эртде-эртде бек эртде бир саудкгерчи киши жашагъанды. Ол саудкгерчиге байлыкъ, билим, насып да тергеусюз берилген эди.

Анн алтыны, инжи- маржан хазнасы белгисиз кѳп болгъанды. Кеси уа хайнуанланы, къанатлыланы тиллерин да билгенди, алай аланн билгенин къатынына билдирмегенди, билдирирге да жарамагъанды.

Ол саудкгерчи бир ёгюз бла бир эшекни хар заманда арбазында тутханды. Эшегине минип, бир бирде байлыгына къарагъанды, бир-бирде уа къаукъалакъ этгенди. Ёгюз бла уа хар заманда сабан сюргенди, суу ташыгъанды, отун келтиргенди, не аз да Ёгюзге солуу бермегенди.

Киллени биринде Ёгюз Эшек тургъан орунга баргъанды. Орунну тѳрт ханнына къарагъанды. Куудушунда кѳм-кѳк бичени, торбасында сууурулгъан арпасы, бир жерде челек бла суу салынып, орунуну тѳбю да жытырап тургъанын кѳрди. Эшекни кесин а несин айтаса, асыры семизден, тѳгю къатапача жытырайды.

Ёгюз Эшекни алай жатханын кѳргенинде ахсынады: - Эй, насыплы Эшек, зауукълукъ сендеди, сѳйгенингча ашайса, сѳйгенингча жашайса, тинч, рахат солуйса. Небиз сени къыйнамады, кюнде бир оагъатны минеди да къайытады, сѳйген ашыгъы алынгга тѳгеди. Сен къалай насыпласа, семирп, жытырап тураса. Мени уа кѳресе, бир кюню солууум болмай, эрттенден интирге деричи сабаннга, тирменнге, суугъа, отуннга да жюрюме, - деди.

Ол заманда Эшек Ёгюзге ма былай айтды:

- Сен солургъа сюе эсенг, суу берселе ичме, аш салсала ашама, тап ач болсанг да, эки-уч кюню жукъ ашамай кесинги ырахын кибик этип тур. Боянса салып ишге тебиреселе, жатып ынча да тохта. Алай этсенг, бир ѳлѳк кюню солурса, - деди.

Ёгюз бла Эшекни хайнуан, къанатлы тил билген иелери аланн ол ушакъларын жашыртны тингылап эшитеди. Болса да жукъ айтмай кетеди.

Кюн батды, кеч бола тебиреди. Саудкгерчини жалчысы Ёгюзню орунга жийды, ашаргъа бичен, ичерге суу салып кетди.

Эрттенликде туруп, Ёгюзню жегерге деп барса, бичен да ашамай, суу да ичмей, мѳдах болуп тургъанын кѳрди. Кѳге къайытип, Ёгюзню

болумун кесине айтады.

Саудогерчи ишарады. - Ёгюз ырахын эсе, аны орунуна Эшекни жек да бар, - деди.

Жалчы Эшекни жегип ишге кетди. Гёбел Эшек кыяну узунуна ишлеп, ингирде арып келди.

Энди Ёгюз Эшекте барды. - Ой, мени койгон жууугум, табу болсун, сени кичингден "ох" деп бир солудум. Мени мойузлерин тауусулгунчу сени бу ахшылыгыңгы унутмам, - деди.

Эшек кеси кесине палах туудурганына бек бушман болду. Гам-молайды, Ёгюзге жууап кайтармады.

Экинчи кыч да Эшекни ишге сюрүп, жараулу ишлетип кайтарды. Эшек сылыт болуп, бойнун да хамутха сыдыртып келди.

Бийгым Ёгюз Эшекни аллына барып махтады, ахшы тилекте тиледи.

Энди Эшек Ёгюзге тиш кысыды. Этген ишине улуу соктуранды. Нэн бла Ёгюзге ма былай айтды:

- Ай, Ёгюз жууугум, сен билемисе. Мен окчын небизден санга бир аман хапар эшиткенме. Сени кичи мен бек бушуу этип келеме, - деди.

Ёгюз саггайды. - Не зат эшиткенсе, айт, маржа, эшпейим!

- Эшиткеним олду: Ёгюз ауруудан болса, эрттен бла кесиучюге бер да кесме кбой, териси бир жукыгга жарар, деп небиз жалчысына алай айтханын эшиткенме. Мен бу сёзю санга жазыксынып айтама, этер мадарынгы уа кесинг билирсе.

Ёгюз бек кыркыду. Титиреп силкинди. - Сау бол, айтханынгы иги этдинг. Неде амал! Эрттен бла ишге барырма, - деп кетди. Эшек а ишден кыалганына бек кыууанды.

Не айтыр барды, кыркыгган нени да этеди. Ёгюз да ол сёзю эшиткенлей, кыууулуп келип, куудушта биченип ашады, гуллада сууну да жугун кыоймай ичди.

Саудогерчи Эшек бла Ёгюзю ол тама ушакларын да жашырттынгылап эшиткен эди, алай жук да айтмай, сейирни кыркыбиз деп кыойганды.

Экинчи кыч эрттенликте кыатын бла арбазгга чыгып, экиси да октурдула, ол кезинде жалчылары барып, Ёгюзю тышпына жиберди. Ёгюз саудогерчинин кыргенинде, ёмүрде аурумагганча тирн-тири атлады. Тюзкнлей барып, арбаны жанына свелип тохтады.

Ёгюзю алай этгенин кыргенде, саудогерчи кыолларын бир бирине урду. Ха-ха-ха, деп артына ауду.

- Не кырдынг, не затха кылесе? - деп кыатын кайтарып-кайтарып сорду.

- Кыулагым бла эшитип, кызм бла кырген затха кылеме.

- Да, ол тамашаны бизге да айт, биз да кылейик, - деп кыатын тиледи.

- Уггай, аны айтыргга жарарык тыйкыду.

- Не кичи жарамайды?

- Айтсам, ёлликме да аны кичи жарамайды.

Саудогерчи хайгуан, кыанатлы тилени билгенин, аны кесинден башка бир жан да билмей эди. Ол тама билмин башкагга айтоа, аны ёлмей амалы жок эди, ол затдан а кыатынны да хапары жок эди. Ол себепден, эрини анга алай тамаша жууабы кыатынны мыйсына ётдю. Масхара этгенге санады.

- Да сора сен манга кылесе, мен ол ишн ачмай кыоймам, - деп, эрине кыадалды. Араларына ёчолмезлик кыауггалы гурушха тикдю.

Саудогерчи кыатынын бек сюе эди. Эки жанындан да жууук эдиле. Кыатын анга сабийле да ёсдюргенди. Саудогерчи аланы барын да акылгга алди. Тама ишин айтмай, кыатынын мудах этгенден эсе, айтты ёлүрге таукел болду. Сора ма бу окмгга келди: эм алгга сабийлериме осуят этейим. Кыагытха тикюртейим, сора нэн бла уа тама затмы айторма да ёлүрме деди.

Экинчи кыч сабийлери, шагъатлары, молла, кесини жуууклары, кыатынны жуууклары да кыалмай кыйылдыла. Саудогерчи алларында свелди, нэн бла:

- Жамауат, мени башкагга зараным жетмеген бир жашырын ишим барды, мен аны кимге да болсун, башка адамгга билдирсем, ол сагъатдан ёлмей мадарым жокыду. Энди уа мени кыатыным, ёллик эсенг да ол жашарын ишинги айт деп тохтаганды да, мен да сизни аллыгында осуятмы этип, кыатынга да жашырынмы айтты, ёлейим деп кыйгганма, - деди.

Ж йылгган халк тамаша болду. Кыатындан тиледиле: - Кыой, зллах кичи, аллай керексиз затла бла кыремме. Кесинги тул этип, сабийлеринги ёксиз этип, жууукну, тенгни да мудах этип кыремме, - дедиле.

Кыатын кайдан унасын, эшитирге да окймеди. - Ма былайда ёлүп кыаллык эсе да, айтдырмай кыоярык тыйкыме, - деди.

Жыйылган халкы жерге кырады, мудах болду. Ёморледе быллай иш болмаганды, бу не сейирди дедиле.

Энди саудюгерчиге ёзге мадар кыалмады. Турду да кый хайуанлары болган арбазга кирди. Кыуудан суу чыгарды. Аодез алды. Ызы бла халкыга кыйытып, жашырын ишин да айтты, ёлорге сагында, скеллип тохтады.

Ол арбазда уа саудюгерчини бир ити, бир хоразы, хоразны да элли тауутуу бар эди.

Ит ол сагыатдан хоразга барды. - Эй, кызылсактал жуутуум, мен бир зат билеме, сен аны билемисе?

- Угъай. Не затды?

- Ант этдир, мен жукъ биле эсем, бизни иебиз дингырдайдн.

- Эйкей не болганды? Ауругъан хапары жокъ эди да.

- Да не болуп а, кыатны бла сёз болушхандыла да, энди уа ёлор мадарын эте айланады.

- Эй, жуутуум, кыалач кыурукъ, сен билемисе? Бизни иебизни башында жумуртханы танкысы чакълы бир акъылы жокъду.

Юйдегиси бла ол биригип жашарга келчиди. Алайсыз ала жаша-яллыкъ тыймады. Кесинг кёресе, мени оноума элли тауукъ кыарайды. Мен алагъа ариу да айтама, урушкан да этеме. Аладан жангыз бири мени оноумдан чыкмайдн. Ол а жангыз кыатнына айтханын этдиралмай кесин менден акъыллы сунуп турады. Анга ал-ай керекди, - деп кыойду хораз.

ОКЪУРГА

А н а м, м е н и к ы а й д а

т а п х а н с а ?

- Ана, гитче заманыбызда биз чытчыкыла болган эдик да?

- Хоу, - дедим.

- Сора, уучу садакъ атханда, биз адамла болуп кыалганбыз да?

- Агайды, - деп сейирсиндим.

- Сора сен мени кыайда тапханса?

- Картоф бахчада...

- Мени кыаллай кийимим бар эди?

- Сеними?... Акъ жийрикчыгынг, кызыл чурукъчукларынг, акъ жуурукъчукунг...

- Кыайдадыла да ала?

- Эски болуп кыалгандыла...

- Ы-и, и-и!

- Жылама, ала шенде санга гитче боллукъ эдиле.

- Кёрирге сюеме!

Излеген кибики этдим.

- Мени уа кыайда тапханса? - деди жашчык да.

- Сени уа хобустада...

- Алай гитчечикми эдим?! Ма быллай гитче адамчыкмы эдим? - деп, жашчык бармакчыгынг кёртөздю. - Мени кийимчиклерим а кыаллайла эдиле?...

- Акъ кёлекчигинг, кыара кёнчекчигинг, кёк чурукъчукларынг..

- Ала кыайдадыла?

- Эски болгандыла, - дедим.

Жашчык да мудах болду. Сора бир кесекден сорду:

- Ританы уа кыайда тапханса?

- Жолоучула, жолда бара, тас этген эдиле да, жолда тапханма.

Сора, Рита да манга кыошулуп, экибиз да кылдык.

- Алгъа кимни тапханса?

- Ританы, артда Мусаны, анда сора уа... сени...

...Сабийле, мени кыоюп, ушакъны кеслери бардырдыла. Мен а, аш адырланы жууа, алагъа тингылайма.

- Эшитемисе, Муська! Башха мамала, келип, бизни: "Эричикледиле", - деп, алмай кетгендиле. Бизни мама уа: "Ой, нечик ариу-чукладыла, игичикледиле, была меникичикле болсунла!" - деп, кыойнуа алып кетгенди.

- Ыи, - деди Мусачык, - бизни быллай игичикле болганыбызны мамыбыз бир кыарагъанлай билип кыойганды...

- Муська, а, Муська, эшитемисе? Биз маманы айтханын этмесек, ол бизни артха элтип кыоярыкыды?

- Угъай, мен энди хобустага сыйнырык тыйкыме. Уллу болганма, - деди Мусачык.

Рита бла мен кылдык. Сора мен, Мусачыкны башы сылай, сордум: - Сизни башха мама алаа сюемисе?

- Угъа-ай!.. Сен алганса да-а! - дедиле экиси да.

- Охо-охо, кыоркымагъыз! Мен сизни кишиге да берлик тыйкыме! Экиси да манга кысылдыла.

С. Ахматова.

8-чи Март - Тишируланы
халкыла аралыккуну

Кыш да кетип, жашыл кыапталы каз башы келгенди.
Кыууанчы кези, кыууатлы кези.

Былай кунлени биринде - 8-чи Мартда - биз Тишируланы халкыла аралыккуну белгилейбиз. Ол бизни аммаларыбызны, аналарны - бизни, эгечлерибизни да энчи байрамлары.

Былай кунде биз алагы бектен да жарык болабыз, байрамлары бла кызыу алгышлайбыз, саугыла да этебиз.

Жазуучула эм иги назмуларын анагы атайдыла, суратчыла бек ариу суратларында тишируну сифатын ишлейдиле, жырчыла да тишируну ариулугуну юскенден, халаллыгыны, огтурулугуну юскенден жырлайдыла.

Ол да сейир туюлду. Бизни дуниягы жараткан, бешигибизни тебирете, ариу жырла айткан, журюрге, селеширге, кашаргы да кйреткен кимди? Анабызды.

Алайды да, биз барыбыз да аналарыбызны, битеу да тишируланы байрамлары бла алгышлайбыз. Устас, кич, сабанчы, жырчы, ишчи, назмучу болуп ишлеген тиширулагы жаз башыны бу биринчи, сыйлы да байрамында жорек саламыбызны айтабыз.

"Нюр" журналдан.

8-чи Март

Бугун Сегизинчи Март
Календарда кызарады,
Байрам кункю амман -
Кыууандирайым аны.

Саугыагы не берейим?
Не бла эскерейим?
Чанамы берсем - алмаз,
Учуп ойнарык болмаз.
Сора не жараркыды?
Не берсем тап болуккыду?

Колхоз бизни аммагы,
"Алчыга", - деп, саугыагы

Алтын саугыат бергенди.
"Хайт деп ишле", - дегенди.

Тохтагызы, таптым саугыа
Кесибибизни аммагы:
Школдан "бел" келтирсем,
Кыууаныр аны берсем.

И. Маммеев.

Тауланы жарыткан
жулдыла
(Келден билирге)

Быйыл да келди, жая нюрк,
Жылы бетли Сегизинчи март.
Таулу кызычык, заууккы кунинг,
Бир жырлайкы, кыбузунгу тарт!

Бугун бизде хар тиширугы
Бериледи кеп.сыйлы саугыа.
Назмун да саугыамды алагы -
Ариу кызылагы, аналагы.

Брахматлы анала, кызыла,
Жорек алгышым жетсин сизге!
Тауланы жарыткан жулдыла.
Жан саласыз ийлерибизге.

Узайган бушуулу жылланы
Тышледе да кермегиз! - дейим.
Сыйлы аналаны, кызыланы
Барына да насип тилейим.

Бу назмуну жаза кыламын,
Айтама, сёзю тизип сёзге:
Барсын мени кызыу саламын,
Жанларым, эгечлерим, сизге!

М. Мокаев.

А н а м н и е ю ч ю н с ю м е

Сабий садда воспитательница соради:

- Сабийле, сиз анагызыны не кчюн снесиз?

Солтанны анасы устазды. Ол: "Мени амам сабийлени снеси да аны кчюн сюме", - дерге умут этди. Алай тынтылады. Нуржан шинтикден турду.

- Мен ачысам, жюрегим кыйналса, амам мени жапсарады, ариу айтады.

- Мен да аны кчюн! - деп кычырды Алим.

- Мен да-а-а... - деди Фатимат.

Сабийле аналарын бары да аны кчюн сие кере эдим.

А.Ж. Будаев.

Э с л и к ы з ч и к ы

Тур, эсли кызчык,
Жур кезлю кызчык.

Бердим да жон,
Кыдамын кереш:
Тинкиге кыйрык,
Жаулукчук да эш.

Кесинги да жок
Кюл кыпчыкларын.
Болурма сууук
Кокачыкларын.

Ай, ити кызчык!
Ай, жигер кызчык!

М. Ёлмезов.

Н а р т с ё з : Дунияны тутурутчу - ишлеген кюлма.

А н а г ы р ж ы н э т е д и

Ана гыжын этеди.
Битеу кычкыс - ана.
Ол жашау бети,
От да аны кчюн жана.

Ма ана гыжын эте
Турган сыйлы сагытта,
Жерден мудахлык кетип,
Танг да кыуанчы атды.

Бомба кылай чачылыр
Гыжын бие турганда?!
Кир сёз кылай айтылыр
Гыжын алда турганда?!

Сабий ёксюз болурму
Сыйлы гыжын саулукта?
Алгыш толмай кылырмы
Гыжын барда - жауукта?

Ана гыжын этеди,
Битеу кычкыс - ана.
Ана жашау бети,
От да аны кчюн жана.

А. Созаев.

Н а р т с ё з : Ана - юню жылуу.

Б е ш и к ж ы р

Жукла, балам, жукла,
Бешигинги бауу боракдан,
Кийгининг алтын жакдан,
Бешигинги бауу бек болсун,
Сени жашау кычкыс кеп болсун!
Окыан салырыс базманга,
Жолтургурса аллах жазганга.
Тончок кийип олтургун,
Беш айында бешик толтургун.
Титче балам чабып келсин эшикден,
Сау кытулсун аягы кыска бешикден.
Сен аурумагың, ёлмегин,
Кыйынлыкка кермегин.
Ананга дарий кийдиргин,
Кесинги халкыга сыйдыргин.
Фольклордан.

Б е ш и к ж и р
(Кёлден билдирге)

Эл алы таулагъа
Ай тийгенди, балам.
Таула да жукълайдыла,
Жукъла энди, балам.

Уллу болуп, бизни
Сен кыуандырырса.
Жукъла, кёз жарыгъым,
Сен киши болурса.

Жат, акъ кыозучугъум,
Жарсыма, тынч жукъла,
Дайым кент болсунла
Сенден кыыйынлыкъла.

Жукъла, татлы балам,
Мен кыорунг болайым.
Аччуунгу кёрмей,
Кыууана турайым!

К. Мечнев.

К и м ч а п д ы ? К и м т а п д ы ?

К и м ж ы г ы л д ы ?

Кч кыарындаш - Самат, Топай, Хасан чабыша кирдиле. Самат жыгылды да, сом тапды. Топай жыгылды да, топ тапды. Хасан жыгылды да, бурнун кыанатды: сом да жокъ, топ да жокъ.

Самат да келди. Топай да келди. Хасанни жапсардыла. Сора дагыда чабындыла. Самат жыгылды да, алма тапды. Топай жыгылды да, тон тапды. Хасан жыгылды да, тобутун тешди. Алма да жокъ, тон да жокъ.

Самат да келди. Топайда келди. Хасанни жапсарадыла. Сора ала аппагъа келедиле. Самат аппагъа сом береди. Топай аппагъа тон береди. Хасан аппагъа жукъ да бералмайды. Жалый-жылай, былай айтады:

- Ой, аппа, ой аппа, Самат жыгылды да, сом тапды. Топай жы-

гылды да, топ тапды. Мен жыгылдым да, бурнуму кыанатдым. Сом да жокъ. Топ да жокъ. Аппа, ой аппа, жер манга жукъ да бермей нек кыойду?

- Балачыгъым, кыалайда чабышхансыз?

- Бахчала башында.

- Бахчада уа не ишлегенсыз?

- Бахчаны ташын арытхансыз.

- Ай, аперим, ахшы балала! Сора ташланы не этдигиз?

- Самат алгъан ташын элти да хунагъа салды. Топай алгъан ташын элти да бирси хунагъа салды. Мен а... сызып, сызып, жолгъа жетдире эдим.

- Самат ола Топай а нек сызмай эдиле, таначыгъым?

- Кыарнусуздан, ой аппа!

- Сен а... сызаса, балачыгъым!

- Мен а кыарнулума! Ташланы, сызып, жолгъа жетдирме! Мен кычлюме, темир тарахъ тишлеме.

- Сен кычлюсе, таначыгъым, сейир-кыужур ишлесе. Ташланы жолгъа сызгъанса да не болгъанды?

- Да не болгъанды, аппа?

- Жолну да бурну кыанатгъанды, тобуту тешилгенди. Бирми?

- Бир...

- Кызчыкъ, суу алып келе, аягъын ташха ургъанды. Эким?

- Эки...

- Сиз да, чабып баргъанлай, ташлагъа абынгансыз. Ючмо?

- Юч...

- Мени арбачыгъым да алайда аутгъанды. Кёргенми эдинг, кырдык жаклеп келгенимлей... Тёртмо?

- Тёрт!

- Самат ола Топай а бир да угъай. Ма аны ючюн жер Саматха сом бергенди. Топайгъа топ бергенди. Сен жыгылгъанда уа, жукъ да бермей кыойгъанды. Энди жыгылсанг - бутунг сынаргъа, кёзюнг чыгаргъа да боллукъду.

- Ой аппа, ой, аппа, ташланы жолгъа атмасам а?..

- Жашчыгъым, ташланы жолгъа тамасанг а, игиди. Жолда таш кёргенинглей, алып, бир жанына салоанг а, андан да игиди. Ол заманда сен жыгыллыкъ тыйолсе. Кызчыкъ аягъын ташха урлукъ тыйолду. Жашчыкъ абынчыкъ тыйолду. Мени да арбам аумаз!..

А. Теппеев.

Б ё р ю к ъ у л а к ъ

Барды бизде бир кьонакь -
Кёсежух, бёрюкьулакь,
Къарангыда кёзлери -
Кёк жылтынле кеслери.

Тырнакълары - ыргакъла,
Кери тюртсент - тырнакълар,
Кьолларынгы сыдыр,
От кийдикрген сундурур.

Къарап турсанг сен анга,
Ушатмаса асланнга.
Тыйкыдью ол ягуар,
Аллай ариу жаныуар!

Тону - жумушакь, талгьыр,
Ит юрсе - жунчуп кьалыр.
Хатасыз чыпчыкъланы
Кюркютку - ипи аны.

Алагъа жууукълаша,
Марлап башласа таша,
Къапланнга ушайды ол,
Арбазни барса да жол.

К. Отаров.

К ъ у р т а

- Мен, сизни кибики каш заманында, - деп башлады Жандар-аппа
хапарын, - Чалманлада чалгынчыла биргелерине тутхан саурукъ ий-
некюте бля аланы бузоуларына къарап, биченчилеге азыкъ элтип,
кьомез челеклерин журютуп, башха жумушларын этип, кьолумдан кел-
геннича, болушуп тура эдим.

Кылыны айтхылыкъ ариу кезипую эди. Кырдикла баш кьусхандыла,
жетгендиле, биченликле, желчик кьакыгъанлай, сюзкле, кьаушала
турганды.

Турла-турла бояулагъа боялып чыкыгъан токха ханоланы кёйлак-

лери, ариулукълары жер юскне айтхылыкъ кьолан кийюзле жайылып,
жасалып тургъанчадыла.

Бизни биченчи кьошубуздан ити да арлакьда, гкиле артыкь да
кёп болгъан, кинлим чатланы биринде Азнауур-аппа, бал батман-
лагъа къарап, батманчы-балчи болуп тура эди.

Азнауур огъурлу, чомарт аппа эди. Манга, балаганчыгына ча-
кырып, бал ашата, топпаннга салып, биченчилеге да бал таракъ-
ла кибере тургъанды.

Киндиз кибики, бир ариу ай жарыкь кече, биченчиле эт биши-
рип, ушхуур ашай, таурух, жомакь да айта, кечени ити да оз-
дургъандан сора, тинчайыр кьайгыгъа кире башладыла. Тыз ма ол
кезиучикде Азнаууруну кьошу табадан хахай-тухай, кьайгы, кычы-
рыкь таууш чыкьды. Къауалны хахай-кычырыкь кьатыш атылгъан
тауушу да кьааланы гюркюдетеди. Кьайгынын эшитгенибизлей, кьош-
дагыла барыбиз да, кьош алындагы душпурчукьга ашыгынылы же-
тип: "Не кьайгы барды?" - деп кычырыкь.

- А маржа, теркирек бери жетигиз!.. Айну батманланы халек
этди! - деп кьайгылы жууашлады Азнауур.

Кашладан экеулен ары тебиредице. Мен да аланы биргелерине ат-
ландым. Батманчыны кьатына ёшке солуу этип жетдик.

- Не болгъанды, тамата, неди бу кьайгыгъыз? - деп сордукь.

- Кёресиз, жашла, не болгъанын! - деп, аууп-аууп тургъан
батманланы бармагы бля кёрюзтдю. - Быллай налат ким кёргенди?
Кьоркьа, элгене да билмейди, гонна... Маскени гау-гууун эсине
алмай эди да алмай эди, алай от жарыгындан да кьоркьмайды!

Батманладан бирин, экисин эсе да кьучагына кьысып, кьолчукь-
да, чырпыла ичинде бара тургъан суучукьну кёлчигене элтгенди.
Аланы, кёлге сугъуп, ууатханды, чачханды. Бал таракъланы, эки
атылып эсе, ашагъанды... Батманланы уа сайлай биледи, желмаууз.

- Аппа, айну бал батманланы суу бойнуна нек элтгенди, кёлге
нек сукьгъанды? - деп сордум.

- Эй, Жансох, эгечден туугъан, Кьуртакъулакь акъыллы жаныуар-
ды. Г лманланы суугъа сугъуп, ичлериндеги бал чибинлени тунчъ-
турмаса эди, ала аны жаңжанын серметир эдиле... Кьурта билген,
кюсеген - наныкь, дугъум, айхай да, бал!

- Къауалны атылгъанындан а элгенмедими, кьачмадымы да?

- Тейри, .аны ууллу элгеннгенча жашсын эслекедим. Кертиди,
къауал атылгъанда, сызгъадан чыгып, кьолну ол жанында - ма ол

ачикъ талачыкъда бир кесек мычды. Сора, артына-артына да къа-
рай, кеси тилинде не эсе да бир затлыны да гур-мур эте, акъы-
рын-акъырын атлай, агъач ичине кирди да кетди...

- Жашла, сизни да къыйнадым. Этигиз, маржа, хахай-тухай,
юркютюгюз къантулукъну... Ол узакъгъа кетмегенди. Энтда да
къайыттып келирге болукъду...

Биз, айхай, кечегиде, хар бирибиз къолундан келгенин аямай
къычыра, тегерекни тауушка алдырып, хахайны бардырдыкъ.

- Оллахий, аппа, биз этген хахайладан сени Къуртанг угъай да,
шайтанла окъуна, къачып, жети сыртдан аутъан болурла! - деди
Бекболат.

- Болгъа эди алай а!.. Тейри, сиз а керти окъуна да адамны
чач туклерин тургъузурукъсуз. Ким биледи, Къурта бу тийреден
къайытмазча кетер эсе уа.

Биз, андан-мындан чырып, отун да мажарып, Азнауурну къошчу -
гъуну агъачха айланган жанында уллу от этдик. Тегерек жарды.
Балчыны биргесине танг кесек да олтурдукъ. Отну жаннганын ёжолт-
мей тур деп, къошубузгъа къайытдыкъ. / тагъылагъа да айнуу ха-
парын айтдыкъ.

Жашла, мен кёрген ма ол эди, - деп, Жандар хапарын бошады.

С. Теппеев.

Къ а р ы л г ъ а ч

(Кёлден билирге)

Къарылгъашчыкъ учады
Бийик кёкде жумула,
Чорбатымда къонады,
Жырлай, ойнай, бурула.

Кёзчиклери жылтырай,
Плюнчюгю агъарып,
Топуракъ, чёп ташныды,
Уя этерге къадалып.

Намуларын жырлайды,
Уя ишлей, къууана,
Жазгъы ариу кимлеге

Алгъыш эте, жубана.

Тазалайла хауаны,
Гебенекден, чибинден,
Тохтамайын ишлейди,
Келген къадар кюннен.

С. Шахмурзаев.

Б и з н и к а л е н д а р ы б ы з

12 -чи апрель Космонавтиканы кинидю. 27 жыл мындан алда би-
теу дунияда космосха биринчи адам - Совет Союзу гражданини
Юрий Аликсеевич Гагарин - чыкыгъанын эшитгенди. Ол сыйлы кюнню
- Космонавтиканы кюнн - адам улу жыл сайын белгилейди.

Андан бери озгъанн заманы ичинде космосну кентлигине мингден
аслам спутник жиберилгенди. Космонавтла, алимле космос станция-
лада илму ишле бардырадыла, сейирлик сынама этедиле. Халкъ
молкге да алай станцияла уллу хайыр бере башлагъандыла. Ала
связистлеге, геологлагъа, картала ишлеучилеге, кюнню халын би-
лиучилеге да болушадыла.

Марсха, Венерагъа учхан космос аппаратла, ол планеталадан
бизге сейирлик хапарла билдиргенлери бла къалмай, аланы суратла-
рын окъуна иедиле.

Космосну тинтиуде энтта да уллу жетишимле болурла. Алай, би-
ринчи болуп, космосха жол салгъан Юрий Гагарин бла совет али-
мени атлары уа ёмюрледе да унутулмазла.

Батыр космонавтларыбыз жигит иллери кичи Алтын Жулдуз бла
саугъалангандыла.

"Нюр" журналдан.

К о с м о с н у к ю н н е н

ж ы р ч ы к ъ

(Кёлден билирге)

Жулдуз кирик, терк учуп
Кёкню бийиклерине,
Космосха жолну ачып,
Къайытханды жерине,

Космос, космос! Бизни
Акъялыбыз сендеди.
Бизни кёбюбюзю да
Кёлюнде, эсиндеди.

Санга барып келирге,
Школдан келген кибики.
Сени алай кёрюрге,
Тауланы кёрген кибики!

Космос, космос! Отунга
Баргъанча, санга барып
Къайытханды күйне
Юрий Гагарин батыр.

Гагарин бла Титов
Этген кигитликлени
Биз эсибизде тутуп,
Алагъа махтау барып,

Ала кибики батырла
Болургъа кйренирбиз,
Сени кёрдюле ала,
Биз да сени кёрюбюз!

Къ. Кулиев.

И й н е к

Хайуанланы ичинде
Файдалыма барындан,
Баулу сютме береме
Эмчеллени тарындан.

Мийюзлери - таракъгъа,
Терилери аякъгъа,
Сютю барад бишлякъгъа,
Эти, жауу къатыкъгъа.

Айран ичлек - сауукъду,
Малчылыкъны билейик,

Ийнек саумакъ - сауукъду,
Кюз биченнге кетейик.

Колхозчула, совхозла,
Биченни кёп этейик.
Эт, жау, бишлякъ халкълагъа
Ийнек беред, билейик.

С. Шахмурзаев.

К ъ о ч х а р

Мийюзлери бурулуп,
Бутъабожу къочхарла,
Мериносду атлары,
Тамашалыкъ жохарла.

Хар бир тюрлю къойладан
Эти, жюню кёп болады.
Муну кетген колхозла
Байлыкъланы кёп алад.

Сайлап Озай алгъанды,
Къочхарлагъа къарайды,
Орунларын кюрейди,
Иште ахшы жарайды.

Озай школ битдирип,
Къочхарланы сайлайды,
Тыякъ алып алып къолуна
Малгъа жорек байлайды.

С. Шахмурзаев.

А т

Адам улу чыкъгъанлы
Ат нёгерлик этгенди,
Машинала чыкъгъанлы
Сыйы азгъа кетгенди.

Атла энтда жарайла,
Энтда ариу къаратъыз,

Суу ичирип, жем берип,
Кыргыч бла тарагыз.

Атланганда алгъа бол,
Тебингенде малгъа бол,
Ахшыладан бири бол,
Малчылыкда алгъа бол!

Ат, эшек да, къадыр да
Аздан-азгъа барасыз,
Темир атла чыкыганлы
Артдан-артха кыласыз.

Совет жигер жашлары
Темир кыушла ишлейле,
Талмаз темир атлары
Жолларында кишнейле.

С. Шахмурзаев.

У л л у Л е н и н

Волга сууну жагъасында Ульяновск (Симбирск) деген шаар барды.
Анда 1870 жылда 22 апрелде Владимир Ильич Ленин тууганды.

Ол ёскон революционер болганды. Владимир Ильич Ленин - урун-
ган халкын ёкюлю - Коммунист партияны кыураганды.

Коммунистлени башчылыклары бла ишчиле эм эллиле паччакны
тайдыргандыла, капиталистле бла помещиклени кыстагандыла.

Владимир Ильич миллионла бла ишчилени, эллилени кыйынлыкдан
кыуткарганды. Биз анга Уллу Ленин дейбиз.

Владимир Ильич битеу адмала эсгередиле эм сөөдиле. Аны аты ба-
рыбызгъа да багъалыды. Ол себепден Ленинни тууган кюню - 22-чи
апрель бизни жарык байрамыбызды.

А.Ж. Будаев.

Л е н и н г е

(Кёлден ойлорго)

Ленин бизге жашау берип кетгенди
Барибызгъа ол осуят этгенди:
Партияны арку, кирсиз сакларгъа,

Алдан алгъа хаман хорлап барыргъа.

Хорламланы онла бла кыатларгъа...
Ленинни кюреши акъы бла тюзлюк эди.
Ленин урунганлагъа шуёх эди.
Адам жекген кыауумланы жокъ этди.

Ленинни аты жашарыкды ёмөрледе:
Аны иши кылкыды кёп эрмеге.
Партиягъа бизни этгенди Ленин аманат,
Жашауубуз сейирликти аламанат.

Къ. Кыотхаров.

Т а й ч ы к ь б л а И л и я с

Жай Жемли алге тебиретселе, Илияс бек сөөди. Кеси да болуптур,
терк кийинеди. Анда уа Руслан да, Ахмат да, Керим да сакълап
туруучудула: жаундан сора кёлчюкле этип ойнаргъа, жылы кын а,
сууну ары жанына ётти, тебенекле кыууаргъа. Жемлиде аллай бир
тебенек барды! Санап да бошайлазса! Аппаны акътуякъ байталы уа!
Сап-сары кыалы жалкысы бла. Анга уа аз минмеучады Илияс. Тейри,
аппаны кыойнуна да кысылып, бир барычуду да! Тыгдык, тыгдык..
"Ой, мама, хайда!" -- деп ашыкдырады ол анасын.

Автобуста Илияс терезе кыатына олтурургъа сыйлукчю. Бу жол
да, чабып барып, терезе алмында жер алды. Автобус тебирегенлей,
кыараса - аны мамасы тентли бир кыатны ёрге сөөлип. Секирди да
турду, кесинден тамата сөөлип турганлай, олтуруп барыргъа Или-
яс кыалысы болмаганды. "Ай ити жаш, ити жаш", - деди ол кыа-
тын ыразы болуп.

Жемлиге келгенлеринде, аппаны тор байталы тайчык табып турса
уа! У-у-у! Илияс, асыры кыууангандан, ёрге-ёрге секирип, кыарс
урду. Аппаны тиягъындан тартып, халжаргъа элти. Ол а, тор тайчык,
акъкыаша, акътуякъ, сарыжалкы! Тюз анасын кесипча. "Аппа миндирчи"
- десе, аппа, кыолтургъуна алып барып, тайчыкны кыине садды да
кыойду. Тайчык башы чайкыап, анасына кысылды. Илияс тайчыкны
табанлары бла тебиретип, жалкысындан тутду, ол а тепмейди. "Чочу-
чурукъ тыйлукчю, аппа?" - десе: "Ол тайчыкды, сен а балачыкыса.
Шуёхласыз да, анадан тёзеди", - деп кыояды. Кыараса - аппаны битеу
сакъалы ишара, кёзлери кыле.

Экинчи кун Илияс, уянып, чабып эшикте чыккында, аппа бай-талны да, тайны да ёзеннге кыстап тура эди. Ол а Русланни да, Ахматны да, Керимни да чакырып, ары барды. Кырасала: байтал отлай, тайчык - жинк болуп, ёзенни ёрге бла эниште чаба.

- Ма ол мени тайымды! - деди Илияс.

- Ол сени тайынг тыйкыдо, Топашны тайынды, - деди Керим терк окъуна. - Топашны да тыйкыдо, аппаны да тыйкыдо. Аппаны эсе, хар заманда аппа минмей, Шамшадон нек минеди? Хы?! Байтал Шамшадоннидо, тайчык Топашныды... - Илияс, ол телиге сейир этип, Русланнга бла Ахматха кырап тургъанлай, ол а дагыда: - Шахар-да тургъаннга тай неге керекди! - деп, эринлерин чыйюреди.

- Сыз иги, сыз! - деди Илияс. - Шамшадон да аппаны жамыды, Топашка мени кырындымды, хы! Этчи этеригинги, жырты этегинги!

- Минчи да бир, - деди Керим, хорлатип башлагъанын билли.

Илияс отлай тургъан байтал бла тай таба сызылды. Руслан да, Ахмат да, Керим да аны ызындан чабышып келедиле. Тайчыкыга жууукъ келип, Илияс хуржунунда ботечеден кыалгъан кылач кыйыры тапты. Аны алып, кыол аязына салып: "Тайчык, тайчык!" - деп чакырады. Тайчык ишекли болуп, анасына кысыла, жашчыкындан узайыргъа сiedi. Илияс а аллай бирни биле болмаз! Кылач кыйырны кыол азында узатхаплай, байталны чакырады. Кыолгъа кйренген байтал, кылач кыйырны тайчыкыдан эсе терк кыабып, артха кыайтды. Байтал Илиясны кыол азындан кылач кыйырны эрини бла ала тургъунчу, Илияс да, сермеп, тайчыкыны бойнундан тутду. Аны анасындан айырып, арлакыга элти да, эки кыолу бла да бойнуна жабылхаплай, секирип юкне минерден болду. Ай, анасыны уа, эки да секирип, тайгъа миналмады. Ахмат чабып келди да, болушду. Илияс, эки кыолу бла да тайны жалкыасындан тутуп, бутлары бла кыабыргъаларына кыаты кысылып, сир болду. Керим ачуудан ёледи.

- Хы, чапчырчы да бир, - деди ол Илиясха, тайгъа миннгени уа аз киби.

- Чапдыраллам! - деди Илияс, тайны кыабыргъаларына кысылып тургъан бутларын азчык кымылдата. - Мени тайым жууашчыкыды. Ма, чочумапды. Но-о, но-о... - Илияс табаклары бла тайны кыабыргъаларына ичи да кыатылды. Тай акырттычык атлай башлады. Аны кёргенлей, Керим, кыолунда чыккычыкыны атып, тайны элгендирди. Тай, эсде болмай, чабып тебюреди. Илияс, эки кыолу бла да тайны жалкыасына жабылып, кыаларына кысылды. Ёзен артха учады, кёк тегерек

айланады. Алай баргъанда, Илияс да бир затчыкыны ангылады: ол тайны кыабыргъаларына бутларын не кыадар кыаты кысыла, тайчык аллай бир терк чабады. Тохтар эсе деп, бутларын азчык бошлап кёрдю. Тайчык олсагыатдан ёрге-ёрге бир тюркюле секирип башлады да, Илияс кыртишге кыалай учуп тиктенин да билмей кыалды.

Русланда, Ахмат да, Керим а бюткн да, Илияс кычырык этип жиялык сунуп, чапхан эдиле. Илияс а секирип турду.

Атласа, бир жери жанын чыгарып кыонды. Тёзалмай, жияк кыалырма деп кыоркыгъандан, Керимге кыюп кыарай, айтады: - Керим, сен тиягынгы атмасанг, мени тайым алай кызыу чабарык тыйкы эди, сау бол! Кёрдюгъэмю, ол чабып баргъанлай, мен кыалай секирдим!

Керим нёгерлерине кыарап сейир этди.

А. Тепшеев.

Кыниге чыккыгъанды

Болат

Танг кечени кыуады,
Кёр, жангы кин туады!
Терезеден ол кеси
Кыарайды - кинню кёзю.
Болат кёзю уады,
Тёшегинден турады.
Эшикни ачып кенге,
Чыгъады жангы киннге.
Минип узун чыбыкыга,
Киреди эрттен чыкыга.
Ол чабады, жет аны!
Ол кыуады гутчаны.
Ол сыады, кёр аны,
Гутчагъа да житчаны!
Кыаркыгъады тауукыга,
Кысынады тауукыга.
Чыккыгъанды Болат киннге.
Не керек анга ёнге!

Т. Зумакулова.

Ж а р ы к ъ ж а ш ч ы к ѳ н ы
ж ы р ы

Энтда жер жашыл кийгенди,
Кюн кышылы адамла!
Энтда жаз байрам келгенди,
Бирдан тола орамла.

Жыр айтама орамда,
Орий-орий-орайда!

Кызыл байракъ сюзюледи,
Тёбенги болуп кёнакъ.
Уллула да, сабийле да
Кийингендиле омакъ.

Мен да омакъма Майда,
Орий-орий-орайда!

Таулу кыз кёс з согъады
Жаш тёлкю тоғнда.
Быгюн онгда да, солда да -
Тюрлю-тюрлю окнла.

Мен да келдим ойнаргъа,
Орий-орий-орайда!

Шуёхум тойгъа чыгъады,
Уста тойчугъа ушаш.
Дауурбазны уа кьагъады
Бёркюн алчи кийген жаш.

Мен да тепседим тойда,
Орий-орий-орайда!

М. Мокаев.

Б и р и н ч и м а й ы
б а й р а м ы
(Кёлден билкрге)

Эй, жолдашла, жетди, келди

Ишчи халкъны Май айы.
Уллу байрам, сыйлы байрам
Саламлайды Май айны,

Биз чыгъабыз, тизилишип,
Къууанч эте тышына.
Биз къурайбыз жангы дуния
Олтурмайбыз бошуна.

Быгюн ишчи, жаш тёлкюле
Къууанышхан Май айды.
Къой-къозула мангырдашып,
Сыйым берген жаз айды.

Кёп жерледе "Ура-ура!"
Музыкала согъула,
СССР-ни жерлеринде
Барабанла урула.

С. Шахмурзаев.

С и з н и к ѳ о р у у л а г ѳ а н л а

1941 жылда бизни кыралгъа немец-фашистле чабыууллукъ этеди-
ле. Ала кёп халкъны, жерни тонап, кеслерине къул этген эдиле.
Ол кыраллада кёп сабийни, къартны эм тиширнуну кыргъандыла.
Алай фашистле бизни тынч хорлар мурат этгенликге, Совет Аскер,
совет халкъ журтун кѳорууларгъа кьаты океледи.

Фашистле эшикте чыгъаргъа кѳоркъадыла. Ала кирген кёпюр аты-
ладн. Ала кирген агъачла аланы кьабырлары боладыла. Къаяла ксле-
рине окладыла. Ала кирген суу кьутурады. Алагъа жюрюрге жол кьал-
майды.

Ит фашистле жашаусуз болдула. Ассырн ачгудан, не этерге бил-
мей, ала хатасыз тиширнуланы, къартланы, сабийлени ёлтюрдиле.
Тутмакъ юйле, асмакъла кьурайдыла. Алай ол кир ишле эркинлик юч-
кн окелген халкъны кьоркъуталмайдыла. Кюреш быгюн да кьчленеди.

Ала бизни жерде кёп чидаялмадыла. Волга сууну бойгун-
да сермешку хорлауну баш болду. Совет Аскер хорлауну башлады.

Уллу уруш тёрт жыл чакълы барды. Совет Аскер кьанлы душманы
бизни кыралдан кьыстады эм башка кыралланы да азатлады. Бизни

жигит аскерлерибиз душманы кеси куркасында ууатдыла. Уруш Германияны ара шахары Берлинде башалды. Рейхстагны башында кызыл байракъ чайкылды. Душманла хорландыла. Кыйын уруш бизни хорлауубуз бла башалды. Ол хорлаутъа бизни партия жетдиргенди.

Хорлау бизге тынч берилмегенди. Ол хорлау кчюн, бизни эркинлигибиз кчюн, бизни бжгюннгю кзууанчлы жашауубуз кчюн, кеп совет адам арсарсыз жан бергенди. Билигиз, ала да сюе эдиле жашаргъа. Алай алагъа кеси жашауларындан эсе Ата журтну эркинлиги, сизни жарык жашауугъуз багъалы болгъанды. Ала сизни кзоруулагъандыла.

А.К. Будаев.

А п п а н и м а й д а л л а р ы

Бжгюн, сыйлы Хорламы кжнюнде,
Шамил аппасыны майдалларын
Чыгъарды улуу жез кжбюрден, -
Аланы сыйпап, сылайды барын.

Къайсы къайсы жерде алагъанды ол?
Шамилни кжзюне кжржнеди:
Урушда, окъ тийип, ауады ол.
Угъай, баргъан жолу - жморгеди!

Жигитни майдалларын ол тагъа,
Чабып барып, кжзжге кжрайды.
Кзууанып, кжзлерин терк-терк кягъа,
Бурма чачын тарайды, тарайды.

С. Макитов.

А н а м а а й т м а г ъ н з

Кжкню жалды кжксил жабнуу.
Кжкден келди кжксил жауун.
Кел, жууугъум, мен кжркъмайма -
Анам жибирге кжоймайды.

Кел, айтайым кзулагъанга,
Мен бек ийнанама санга:
Анам кетгенлей ишине,
Анама неди эшикте.

Анам билмез мен айтханны.
Алай сакъларма мен анн.
Барын да айтырма кесим,
Ол ингирде ишден келсе.

С. Гуртуев.

Ш у л п у

Шулпу, шулпу, шулпучукъ
Маратны жолуна чыкъ.

Жуудур аны бетчигин,
Жибит аны бжркжгжн.

Чыбыкъ атын чапдырсын,
Кжлчжклени чачдырсын.

Балачыкъ "чибинчикледен"
Жибисин инчиклери.

"Кел, - деди Марат кеси, -
Мен бек сюеме келсент!"

С. Гуртуев.

А л а м а т б л а К ъ а н а м а т

Тжйжшжучждю Къанамат,
Ол затха этгенча ант,
Андан кичиле бла,
Андан кжчжжжле бла.

Сжеди тжйжшжрге,
Жыртыша, кжрешжрге.
Аны этгенин алай
Кере турду бир талай

Биргесине окъутъан,
Кйлерин хоншу тургъан.
Аламат - бжкжм жашчыкъ,
Аламат - таукел жашчыкъ.

Бир жол переменада,
Сабийле ойнагъанда,
Къанамат бир жашчыкыны -
Гитче къарабашчыкыны

Ургъанын, жиятханын,
Аманла да айтханын
Кёрдю, эшитди да, келди:
- Сен батыр эсенг, - деди

Аламат Къанаматха, -
Тюйюшчю, турмай артха,
Мени бла, бол да эр,
Ким жиярыгъын бир кёр!

Махтана, омакълана,
Къарнусузлагъа тийген,
Кюю азланы тюйген -
Ишиди къоркъакъламы!..

Къоркъду, къачды Къанамат,
Кюле къалды Аламат.

Къ. Кулиев.

Т а у ж ы р ч ы к ь

Жырлайдыла
Жырчыкъларын

тауча:

Таучукъла да,
Тауланчыкъча,

тауча;

Чыпчыкъла да,
Таучукълача,

тауча;

Макъачыкъ да,
Чыпчыкълача,

тауча;

Тауукъчукъ да,

Макъачыкъча,
тауча;

Гюлчюкле да,
Тауукъчукъча,
тауча;

Кючюкчик да,
Гюлчюкследа,
тауча;

Киштикчик да,
Кючюкчыкча,
тауча;

Жауунчукъ да,
Киштикчыкча,
тауча;

Жырчыкъла да,
Жауунчукъла да,
тауча...

М. Бешпаев.

А л л а й т а у , б ы л л а й т а у

Аллай тау, быллай тау,
Арасында малкъар тау,
Малкъар тауну башында
Акъбаш теке кёргенме.
Теке тюйюл - текешмек,
Бугъа тюйюл - бугъушмакъ,
Буруш терек жабышмакъ.

Тары ётмегинги ашамам,
Тар юйкингде жашамам.
Кёк ётёзю мойюз,
Кыйырында кылышчыгъын.
Энип келеме сиртдан,
Чабырларым гыбытдан.

Фольклордан.

МАГЪНАСЫ

Саби й леге хапарларгъа

Къайон уллуду? Малкъар халкъ жомакъ.....	3
Улакъчыкъла бла Бёрю. Орус халкъ жомакъ. А. Толстой жарашдыргъанды. Малкъар тилге Э. Гуртуев кёчюргенди....	5
Балъбан нёгер. Малкъар халкъ жомакъ.	5

О к з у р гъа

Н. Крупская. Владимир Ильич Ленин.	7
К. Мечиев. Ленин.	9
✓ Къ. Кулиев. Кюз арты (юзюгю)	10 ✓
Азатлыкъ байрамы. "Нюр" журналдан.	10
И. Маммеев. Ноябрь.	12
К. Отаров. Туугъан жерим (юзюгю).	13
А.Ж. Будаев. Бизни Ата журтубуз.	15
Лебедев-Кумач. Эсепсиз кенгди мени туугъан къыралым (юзюгю).	15
А. Будаев. Кюз жыйын.	16
С. Отаров. Сентирчике бла Гебенек.	17
Минги тау. Халкъ жыр.	18
Элберле.	18

Саби й леге хапарларгъа

Къой бла Эчки. Малкъар халкъ жомакъ.	19
Къызыл Боккачыкъ. Француз жомакъ. Ш. Перро жарашдыр- гъанды. Малкъар тилге Э. Гуртуев кёчюргенди.	21
С. Цораев. Суу бла От. (жомакъ).	23

О к з у р гъа

Бижиланы А. Къыш.	25
И. Мокаев. Назы терекчик.	26
Ю. Жулабов. Къоян балачыкъ.	27 ✓
Къ. Кулиев. Ана тили.	28
К. Мечиев. Окъуржы.	29
А. Холаев. Намыс, Аныгъ эм Байлыкъ.	29
Бара, бара, жин тапчым. Фольклордан.	31

Т. Зумакулова. Пелиуан Ханболат.	32
Къызыл Байракълы аскер. "Нюр" журналдан.	33
А. Будаев. Совет Аскер.	33
А. Холаев. Бизни Алим.	34
А. Бегиев. Тюз бла Тылкъ.	35
Элберле.	38
А.Ж. Будаев. Къыш.	38

Саби й леге хапарларгъа

Намыс. Малкъар халкъ жомакъ.	40
О Къ. Кулиев. Кюз арты (юзюгю)	41
С. Азаматов. Адам, мени къайда тапканса?	44
8-чи Март - Тишириуланы халкъла аралы кюн.	46
И. Маммеев. 8-чи Март.	46
М. Мокаев. Таулаш жарытхан жұлдузла.	47
А.Ж. Будаев. Анымы не кучи оеме.	48
М. Елмезов. Золи къызчыкъ.	48
А. Созаев. Ана гыржи этеди.	48
Бешик жыр. Фольклордан.	49
К. Мечиев. Бешик жыр.	50
А. Теппеев. Ким чапды? Ким тапды? Ким аныгъды?	50
К. Отаров. Бёржыулакъ.	52
С. Теппеев. Къурта.	52
С. Шахмурзаев. Къарылгъач.	54
Бизни календарыбыз. "Нюр" журналдан.	55
Къ. Кулиев. Космосну юзюден жырчыкъ.	55
С. Шахмурзаев. Ийнек.	56
С. Шахмурзаев. Къочхар.	57
С. Шахмурзаев. Ат.	57
А.Ж. Будаев. Уллу Ленин.	58
Къ. Къочхаров. Леринге.	58
А. Теппеев. Тайчыкъ бла Илияс.	59
Т. Зумакулова. Къинге чикъ ты Болат.	61
И. Мокаев. Жарыкъ жашчыкъны жыр.	62
С. Шахмурзаев. Биринчи майны байрамы.	62
А.Ж. Будаев. Сизни кёруулагъанла.	63
С. Макитов. Алпаны майдаллары.	64
С. Гуртуев. Аныма айтмагъыз. Шулпу.	65
Къ. Кулиев. Аламат бла Къынамат.	65
М. Беппаев. Тау жырчыкъ.	66

Ахмат Жунусович Будаев

ЧИТАЕМ ДЕТЯМ

Книга для чтения в старшей группе
городских детских садов КБ АССР
Пробное пособие для воспитателя

На балкарском языке

Редактор У.А.Жулабов
Корректор С.А.Будаева

Подписано к печати 1.УШ. 88. Формат 60 x 84^I/16. Уч.=изд.л.4.

Тираж 100 экз. Заказ № 1646 Цена 10 к.

Министерство просвещения Кабардинско-Балкарской АССР.
Нальчик, пр.Ленина, Д. Советов.

Ротапринт Управление статистики КБ АССР. Нальчик, Пушкина, 20.